<u>અસ્વીકરણ:</u> સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

જરનૈલ સિંહ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

લચ્છમી નારાયણ ગુપ્તા અને અન્ય

(સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (સિવિલ) નં.૩૦૬૨૧/૨૦૧૧)

સપ્ટેમ્બર ૨૬,૨૦૧૮

[દીપક મિશ્રા, સીજેઆઈ, કુરિયન જોસેફ, આર. એફ. નરીમન, સંજય કિશન કૌલ અને ઈન્દુ મલ્હોત્રા, જે. જે.]

ભારતનું બંધારણ–અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ), ૧૬ (૪–બી), ૩૩૫,૩૪૧ અને ૩૪૨–એમ. નાગરાજ કેસમાં 'બઢતીમાં આરક્ષણ–ચુકાદો' નું અર્થઘટન–પાંચ ન્યાયાધીશોની બંધારણીય પીઠ ને સંદર્ભિત–ચુકાદોઃએમ. નાગરાજ કેસમાં

ચુકાદાને સાત–ન્યાયાધીશની બેન્ચમાં મોકલવાની જરૂર નથી–જો કે, એમ. નાગરાજ કેસમાં તારણ કે રાજ્યએ અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની પછાતતા દર્શાવતી માત્રા દર્શાવતી માહિતી એકત્રિત કરવી પડશે, જે ઇન્દ્રા સાહની (૧) કેસમાં નવ–ન્યાયાધીશની બેન્ચથી વિપરીત છે, તે આ હદ સુધી અમાન્ય માનવામાં આવે છે.

ભારતનું બંધારણ–આરક્ષણ–ક્રીમી લેયરનો સિદ્ધાંત–અનુસૂચિ જાતિઓ (એસસી) અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ (એસટી) પર લાગુ–યોજાયેલઃજ્યારે કોર્ટ એસસી અને એસટીને ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંત લાગુ કરે છે, ત્યારે તે અનુચ્છેદ ૩૪૧ અથવા ૩૪૨ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિની સૂચિ સાથે કોઈ પણ રીતે છેડછાડ કરતી નથી–ઉપરોક્ત સૂચિમાં નામ આપવામાં આવેલ જાતિ અથવા જૂથ અથવા પેટા જૂથ બરાબર પહેલાની જેમ જ ચાલુ રહે છે–તે તે જૂથ અથવા પેટા જૂથની અંદરની વ્યક્તિઓ જ છે, જેઓ ક્રીમી લેયર સાથે સંકળાયેલા હોવાના કારણે અસ્પૃશ્યતા અથવા પછાતપણામાંથી બહાર આવ્યા છે, જેમને અનામતના લાભમાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે.

ભારતનું બંધારણ–અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ (૧)–આરક્ષણ–ક્રીમી લેયરનો સિદ્ધાંત–યોજાયોઃક્રીમી લેયર સિદ્ધાંત લેખ ૧૪ અને ૧૬ (૧) માં

સંભળાય છે, કારણ કે સમાન વર્ગની અંદરની અસમાનતાને તે વર્ગના અન્ય સભ્યો સાથે સમાન રીતે ગણવામાં આવે છે.

કાયદાનું અર્થઘટન–સુમેળભર્યું અર્થઘટન–યોજાયું:અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ જ્યારે કલા સાથે સુમેળપૂર્વક અર્થઘટન કરવામાં આવે છે.૩૪૧ અને ૩૪૨ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે સંસદને સંબંધિત પરિબળો–ભારતનું બંધારણ–કળાઓના આધારે રાષ્ટ્રપતિઓની સૂચિમાંથી વ્યક્તિઓનો સમાવેશ કરવા અથવા બાકાત રાખવાની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા છે.૧૪, ૧૬, ૩૪૧ અને ૩૪૨.

ભારતનું બંધારણ–આરક્ષણ–જેનો ઉદ્દેશ હતો:અનામતનો સંપૂર્ણ ઉદ્દેશ એ જોવાનો છે કે નાગરિકોનો પછાત વર્ગો આગળ વધે જેથી તેઓ ભારતના અન્ય નાગરિકો સાથે સમાન ધોરણે હાથ મિલાવીને આગળ વધી શકે–આ ત્યારે શક્ય નહીં બને જ્યારે એક વર્ગની અંદરની ક્રીમી લેયર જ જાહેર ક્ષેત્રની તમામ પ્રતિષ્ઠિત નોકરીઓ મેળવે અને પોતાને ટકાવી રાખે અને બાકીના વર્ગને હંમેશની જેમ પછાત છોડી દે.

ઉલ્લેખિત મુદ્દાનો જવાબ આપતા કોર્ટે કહ્યું:

૧.૧ જોકે એમ.નાગરાજ એ પછીનો ચુકાદો છે, તે ચિન્નાયાના કેસનો બિલકુલ ઉલ્લેખ કરતું નથી.હેગડે, જે. નો બહુમતી ચુકાદો ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંતનો બિલકુલ ઉલ્લેખ કરતો નથી.ચિન્નૈયાના ચુકાદામાં સારાંશમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આંધ્ર પ્રદેશ અનુસૂચિત જાતિ (અનામતનું તર્કસંગતકરણ) અધિનિયમ, ૨૦૦૦, જેને તે માનતો હતો, તે અનુસૂચિત જાતિઓને ચાર વર્ગોમાં પેટા–વિભાજિત કરી શકશે નહીં, કારણ કે તે ભારતના બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૪૧ (૨) નું ઉલ્લંઘન કરશે.આ ચુકાદાનો સાચો ગુણોત્તર છે.આ કિસ્સો હોવાથી, ચિન્નૈયા કોઈ પણ રીતે એવા કોઈપણ પાસાઓ સાથે વ્યવહાર કરતા નથી કે જેના પર એમ.નાગરાજ ના કેસમાં બંધારણીય સુધારાઓને સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું, તેથી એમ.નાગરાજ કેસ માટે ચિન્નૈયાનો ઉલ્લેખ કરવો બિલકુલ જરૂરી ન હતો.ચુકાદાનો સાચો ગુણોત્તર અનુચ્છેદ ૩૪૧ના નિર્માણમાંથી વહે છે.એ વાત સાચી છે કે આંધ્રપ્રદેશ અનુસૂચિત જાતિ (અનામતનું તર્કસંગતકરણ) અધિનિયમ, ૨૦૦૦ પણ અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતો હોવાનું જણાયું હતું.ચિન્નૈયાનો કેસ સંપૂર્ણપણે અલગ સમસ્યા સાથે વ્યવહાર કરતો હતો, સિવાય કે રાજ્યના કાયદા સાથે વ્યવહાર કરવો અને બંધારણીય સુધારા સાથે નહીં, જેમ કે એમ.નાગરાજ કેસમાં વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો હતો.[પેરા ૧૩] [૬૯૪–**F**–**G**; ૬૯૫–**A**–**B**, **D**]

૧.૨ જ્યાં સુધી કોઈ વર્ગના પછાતપણાની વાત છે ત્યાં સુધી રાજ્યએ માત્રાત્મક માહિતી દર્શાવવી પડે છે, ત્યાં સુધી એમ.નાગરાજ માં "વર્ગ" નો સંદર્ભ અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને જાહેર રોજગારમાં તેમના પ્રતિનિધિત્વની અપૂરતા માટે છે.તેથી, તે સ્પષ્ટ છે કે એમ.નાગરાજ એ અચોક્કસ શબ્દોમાં જણાવ્યું છે કે રાજ્યએ અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની પછાતતા દર્શાવતી માત્રાત્મક માહિતી એકત્રિત કરવી પડશે.ચુકાદાનો આ ભાગ ઈન્દ્ર સાહની (૧) કેસમાં નવ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ આપેલા ચુકાદાની સીધી વિરુદ્ધ છે.જીવન રેડ્ડી, જે., પોતાના અને અન્ય ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશો માટે બોલતા સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે, "સામાજિક અને શૈક્ષણિક પછાતપણાની કસોટી અથવા જરૂરિયાત અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને લાગુ કરી શકાતી નથી, જેઓ નિઃશંકપણે" નાગરિકોના પછાત વર્ગ "અભિવ્યક્તિમાં આવે છે.[પેરા ૧૪] [૬૯૫–**E**–**H**]

૧.૩ હકીકતમાં, ચિન્નૈયાના કેસમાં અનુસૂચિત જાતિઓને પછાત વર્ગોમાં સૌથી પછાત ગણાવવામાં આવી છે.આ જ કારણ છે કે રાષ્ટ્રપતિની યાદીમાં માત્ર તે જ જાતિઓ અથવા જૂથો અથવા તેના ભાગો છે, જેને અસ્પૃશ્ય ગણવામાં આવ્યા છે.તેવી જ રીતે, અનુસૂચિત જનજાતિઓની રાષ્ટ્રપતિની સૂચિ માત્ર દૂરના પછાત વિસ્તારોની તે જનજાતિઓનો ઉલ્લેખ કરે છે જે સામાજિક રીતે અત્યંત પછાત છે.આમ, તે સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે એમ.નાગરાજ કેસમાં રાજ્યોને

પછાતપણું અંગે માત્રાત્મક માહિતી એકત્રિત કરવાની જરૂર હોય, જ્યાં સુધી અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓનો સંબંધ છે, ત્યારે આ સ્પષ્ટ રીતે ઇન્દ્ર સાહની (૧) કેસની વિરુદ્ધ હશે અને આ આધાર પર તેને ખરાબ જાહેર કરવો પડશે.જો કે, જ્યારે ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંતની વાત આવે છે, ત્યારે એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે આ સિદ્ધાંત પેરા ૧૪ અને ૧૬ (૧) માં દર્શાવેલ છે, કારણ કે સમાન વર્ગની અંદરની અસમાનતાને તે વર્ગના અન્ય સભ્યો સાથે સમાન રીતે ગણવામાં આવે છે.અનામતનો સંપૂર્ણ ઉદ્દેશ એ જોવાનો છે કે નાગરિકોના પછાત વર્ગો આગળ વધે જેથી તેઓ સમાન ધોરણે ભારતના અન્ય નાગરિકો સાથે હાથ મિલાવીને આગળ વધી શકે.આ શક્ય નહીં બને જો માત્ર તે વર્ગની અંદરની ક્રીમી લેયર જ જાહેર ક્ષેત્રની તમામ પ્રતિષ્ઠિત નોકરીઓ મેળવે અને પોતાને ટકાવી રાખે, બાકીના વર્ગને હંમેશની જેમ પછાત છોડી દે.આ કિસ્સો હોવાથી, તે સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે કોઈ અદાલત અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ પર ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંત લાગુ કરે છે, ત્યારે તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ અનુચ્છેદ ૩૪૧ અથવા ૩૪૨ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિની સૂચિ સાથે કોઈ પણ રીતે છેડછાડ કરતી નથી.ઉપરોક્ત યાદીમાં નામ આપવામાં આવેલ જાતિ અથવા જૂથ અથવા પેટા જૂથ બરાબર પહેલાની જેમ જ ચાલુ છે.તે જૂથ અથવા પેટા જૂથની અંદરની તે જ વ્યક્તિઓ છે, જેઓ ક્રીમી લેયર સાથે સંકળાયેલા હોવાના કારણે અસ્પૃશ્યતા અથવા પછાતપણામાંથી બહાર આવ્યા છે, જેમને અનામતના લાભમાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે.આ વ્યક્તિઓ કે જેઓ રાષ્ટ્રપતિની

યાદીમાં જૂથ અથવા પેટા જૂથમાં સમાવિષ્ટ છે તેઓ પણ હજુ પણ તે યાદીમાં છે.જ્યારે અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ હેઠળ આરક્ષણના સિદ્ધાંતને લાગુ કરવાની વાત આવે છે ત્યારે જ તે પેટા જૂથની અંદરના ક્રીમી સ્તરને આવા આરક્ષણનો લાભ આપવામાં આવતો નથી.[પેરા ૧૫] [૬૯૬–**D**–**F**; ૬૯૮–**A**–**D**]

૧.૪ અનુચ્છેદ અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ હેઠળ સમાવિષ્ટ રાષ્ટ્રપતિની સૂચિમાંથી સંસદ ક્રીમી લેયરને બાકાત રાખી શકે છે કે નહીં તે જાણવાની જરૂર નથી.અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ સંસદને આ સૂચિમાં સમાવિષ્ટ જૂથો અથવા પેટા જૂથોમાંથી ક્રીમી લેયરને બાકાત રાખવાની સત્તા આપે છે એવી ધારણા પર પણ, તે સ્પષ્ટ છે કે બંધારણીય અદાલતો, ક્રીમી લેયરને બાકાત રાખવા માટે બંધારણના અનુચ્છેદ અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ ને લાગુ કરીને આ કવાયતમાં એ હકીકત દ્વારા નિષ્ફળ કહી શકાય નહીં કે રાષ્ટ્રપતિ યાદીમાં કોઈ ચોક્કસ જૂથ અથવા પેટા જૂથમાં હોવાનું કહેવાય છે તે વ્યક્તિઓને ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંત લાગુ કરવા પર સંસદ દ્વારા બહાર રાખી શકાય છે.જ્યારે અનુચ્છેદ અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬નું અન્ય અનુચ્છેદ અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ સાથે સુમેળપૂર્વક અર્થઘટન કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે સ્પષ્ટ છે કે સંસદને સંબંધિત પરિબળોના આધારે રાષ્ટ્રપતિની સૂચિમાંથી વ્યક્તિઓને સામેલ કરવા અથવા બાકાત રાખવાની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા હશે.તેવી જ રીતે, બંધારણીય અદાલતો, જ્યારે અનામતના સિદ્ધાંતને લાગુ કરે છે, ત્યારે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ અનુચ્છેદ ૧૪ અને

૧૬ હેઠળ સમાનતાના સિદ્ધાંતોને લાગુ કરતી વખતે આવા જૂથો અથવા પેટા જૂથોમાંથી ક્રીમી લેયરને બાકાત રાખવા માટે તેમના અધિકારક્ષેત્રમાં હશે.અશોક કુમાર ઠાકુરના કેસમાં સી. જે. બાલકૃષ્ણનનું નિવેદન કે ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંત માત્ર ઓળખનો સિદ્ધાંત છે અને સમાનતાનો સિદ્ધાંત નથી તેના પર સંમત થઈ શકાતું નથી.[પેરા ૧૬] [૬૯૮–**E**–**H**; ૬૯૯–**A**]

૧.૫ જ્યારે એ અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–**A**) અને ૧૬ (૪–**B**) તરફ દોરી જતા બંધારણીય સુધારાઓને જાળવી રાખવા માટે મૂળભૂત માળખા પરીક્ષણની અરજીનો ઉપયોગ કરીને અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ પર ક્રીમી લેયર પરીક્ષણ લાગુ કર્યું, ત્યારે તે કોઈ પણ રીતે અનુચ્છેદ ૩૪૧ અથવા અનુચ્છેદ ૩૪૨ હેઠળ સંસદની સત્તામાં દખલ કરતું ન હતું.તેથી, સ્પષ્ટપણે ચુકાદાના આ ભાગની સમીક્ષા કરવાની જરૂર નથી, અને પરિણામે, સાત ન્યાયાધીશોની બેન્ચને એમ.નાગરાજ નો સંદર્ભ આપવાની જરૂર નથી.એમ.નાગરાજ એ આ અદાલતના પાંચ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોનો સર્વસંમત ચુકાદો છે, જે વર્ષ ૨૦૦૬થી અમલ માં છે.હકીકતમાં, બંધારણીય સુધારો મૂળભૂત માળખાનું ઉલ્લંઘન કરે છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે એમ.નાગરાજ કેસમાં નિર્ધારિત પરીક્ષણોને આ અદાલતના નવ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આઈ. આર. કોએલ્હો કેસમાં સ્પષ્ટપણે મંજૂરી આપી છે.સંપૂર્ણ નિર્ણય, સ્પષ્ટ રીતે ખોટો હોવાની જગ્યાએ, મૂળભૂત માળખાના ભાગ તરીકે સમાનતાના સિદ્ધાંત પર

આધારિત કેટલીક શરતો પર બંધારણીય સુધારાઓને જાળવી રાખવા માટે મૂળભૂત માળખાના સિદ્ધાંતને યોગ્ય રીતે લાગુ કરે છે.આમ, તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે પ્રતિનિધિત્વની અપર્યાપ્તતા પર એમ.નાગરાજ કેસમાં નિર્ધારિત પરિમાણો પર રાજ્ય દ્વારા માત્રાત્મક માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવશે, જેનું અદાલતો દ્વારા પરીક્ષણ કરી શકાય છે.આ ડેટા સંબંધિત કેડર સાથે સંબંધિત હશે.[પેરા ૧૭] [૬૯૯–બી–સી; ૭૦૦–સી–ડી]

૧.૬ બંધારણ (એકસો સત્તરમો સુધારો) બિલ, ૨૦૧૨ની અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ના પ્રથમ ભાગની મદદ વિના પણ, જ્યારે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની વાત આવે છે ત્યારે પછાતપણું પર માત્રાત્મક માહિતી પૂરી પાડવી, ઇન્દ્ર સાહની (૧) કેસમાં બહુમતીની વિરુદ્ધ હોવાનું માનવામાં આવે છે.જ્યાં સુધી બિલમાં સમાવિષ્ટ બદલાયેલી અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ના બીજા ભાગની વાત છે, ત્યાં સુધી એ નોંધવામાં આવ્યું છે કે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની વસ્તીની પ્રમાણસરતા એવી કોઈ વસ્તુ નથી જે અધિનિયમિત અનુચ્છેદ અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) માં જોવા મળે છે, જે અનુચ્છેદ ૩૩૦થી વિપરીત હોવી જોઈએ.અનુચ્છેદ ૪૬, જે રાજ્ય નીતિના નિર્દેશક સિદ્ધાંતોમાં આવતી જોગવાઈ છે, તેણે હંમેશા અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને લોકોના અન્ય નબળા વર્ગો વચ્ચેનો તફાવત દર્શાવ્યો છે.આ કેસ હોવાથી, અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) અને અનુચ્છેદ ૧૬

(૪–એ) માં અનુચ્છેદ ૪૬ ની પેટર્નનું પાલન કરવામાં આવે છે તે જોવાનું સરળ છે.જ્યારે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) માં "પછાત વર્ગો" અનુચ્છેદ ૪૬ માં "લોકોના નબળા વર્ગો" ની સમકક્ષ છે, અને તે એકંદર જાતિ છે, ત્યારે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની પ્રજાતિઓનો અનુચ્છેદ ૪૬ અને અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ના ઉત્તરાર્ધમાં અલગથી ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.આ જ કારણ છે કે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ સમાજના સૌથી પછાત અથવા નબળા વર્ગોમાં સૌથી નબળા છે અને તેથી તેમને પછાત માનવામાં આવે છે.એવી દલીલ કે અનુસૂચિત જાતિ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિનો સભ્ય ઉચ્ચ હોદ્દાઓ પર પહોંચે છે, તેને હવે અસ્પૃશ્યતા અથવા પછાતપણાનો કોઈ ડાઘ નથી, અને તેથી, જેમ જેમ હોદ્દાઓ ઉપર જાય છે તેમ તેમ રાજ્ય પછાતપણાની ગેરહાજરીનો ન્યાય કરી શકે છે, તે એક એવી દલીલ છે જે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ની માન્યતા તરફ જાય છે.જો આ દલીલ સ્વીકારવામાં આવે, તો તાર્કિક રીતે, અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ને રદ કરવી પડશે, કારણ કે ઉચ્ચ હોદ્દાઓમાં અનુસૂચિત જાતિ અને/અથવા અનુસૂચિત જનજાતિના સભ્ય માટે અનામત ચાલુ રાખવાની જરૂરિયાત પછી અદૃશ્ય થઈ જશે.અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) અને ૧૬ (૪–બી) નો ઉદ્દેશ ઇન્દ્ર સાહની (૧) કેસમાં નવ ન્યાયાધીશોની બેન્ચને નાબૂદ કરવાનો હોવાથી જ્યારે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની તરફેણમાં બઢતીમાં અનામતની વાત આવે છે, ત્યારે તે ઉદ્દેશને અમલમાં મૂકવો જોઈએ અને એમ.નાગરાજ કેસમાં ચુકાદા દ્વારા તેને

અમલમાં મૂકવો જોઈએ.આ હકીકત હોવાથી, કોઈ એવી દલીલને સ્વીકારી શકતું નથી કે જે પરોક્ષ રીતે બંધારણીય સુધારાઓના આધાર અથવા પાયાની સમીક્ષા કરશે જેથી એમ.નાગરાજ કેસના એક નાના ભાગને સમર્થન આપવામાં આવે, એટલે કે, બઢતીના હોદ્દાઓમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના પછાતપણાનો ન્યાય કરવા માટે માત્રાત્મક આંકડા હોય."ક્રીમી લેયર" નો ખ્યાલ અનુસૂચિત જાતિઓ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિઓની અંદરની વ્યક્તિઓને લાગુ પડે છે, જેમને હવે અનામતની જરૂર નથી, પ્રવેશ તબક્કાની બહારના હોદ્દાઓના વિરોધમાં, જે અનુસૂચિત જાતિઓ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિના સભ્યો દ્વારા કબજો કરી શકાય છે.[પેરા ૧૯] [૭૦૩–**A**–**C**, **E**–**H**; ૭૦૪–**A**–**C**]

૧.૭ એટર્ની જનરલે વિનંતી કરી હતી કે ભારતની વસ્તીમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના પ્રમાણને એ નક્કી કરવા માટે કસોટી તરીકે લેવું જોઈએ કે શું તેઓ અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ના હેતુ માટે બઢતીના હોદ્દાઓમાં પૂરતા પ્રમાણમાં પ્રતિનિધિત્વ ધરાવે છે કે કેમ.તેમણે ફરિયાદ કરી હતી કે એમ.નાગરાજ કેસમાં આ કહેવું જોઈતું હતું, પરંતુ તેમણે આ પાસા પર કશું કહ્યું નથી.આ અદાલતના જણાવ્યા અનુસાર, એમ.નાગરાજ કેસ સમજદારીપૂર્વક પદોન્નતી હોદ્દાઓમાં પ્રતિનિધિત્વની પર્યાપ્તતા નક્કી કરવા માટેની કસોટી રાજ્યો પર છોડી દીધી છે, કારણ કે જેમ જેમ હોદ્દો ઊંચો થતો

જાય છે, તેમ તેમ બઢતી હોદ્દાઓમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની સંખ્યા ઘટાડવા માટે, સમગ્ર વસ્તીની પ્રમાણસરતાની કસોટી ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો પણ, તે જરૂરી બની શકે છે.આ એક સરળ કારણ છે કે જ્યારે પણ બઢતી આપવામાં આવે ત્યારે વહીવટીતંત્રની કાર્યક્ષમતા પર ધ્યાન આપવું પડે છે.જેમ કે ઇન્દ્ર સાહની (૧) કેસમાં બી. પી. જીવન રેડ્ડી, જે. ના ચુકાદા દ્વારા ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે, ત્યાં ટોચ પર અમુક હોદ્દાઓ હોઈ શકે છે, જ્યાં આરક્ષણ સંપૂર્ણપણે અસ્વીકાર્ય છે.આ કારણોસર, તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ને ભાષામાં જોડવામાં આવી છે જે તે રાજ્યો પર છોડી દેશે કે તેઓ બઢતીના હોદ્દા ના આધારે પર્યાપ્ત પ્રતિનિધિત્વ નક્કી કરે.તે જોઈ શકાય છે કે જ્યારે લોકસભામાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે બેઠકો અનામત રાખવાની હોય, ત્યારે વસ્તીના પ્રમાણસરતાની કસોટી બંધારણ દ્વારા ફરજિયાત છે.આ જોગવાઈ અને અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) વચ્ચે ભાષામાં તફાવત મહત્વપૂર્ણ છે.[પરિચ્છેદ ૨૦] [૭૦૪–**D–G**]

૧.૮ એમ.નાગરાજ કેસમાં ચુકાદાને સાત ન્યાયાધીશોની બેન્ચમાં મોકલવાની જરૂર નથી.જો કે, એમ.નાગરાજ કેસમાં તારણ કે રાજ્યએ અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની પછાતતા દર્શાવતી માત્રાત્મક માહિતી એકત્રિત કરવી પડશે, જે ઇન્દ્ર સાહની (૧) કેસમાં નવ–ન્યાયાધીશની બેન્ચથી

વિપરીત છે, તે આ હદ સુધી અમાન્ય માનવામાં આવે છે.[પરિચ્છેદ ૨૧] [૭૦૬–બી]

એમ. નાગરાજ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૦૬) ૮ એસસીસી ૨૧૨:[૨૦૦૬] ૭ પૂરક.એસ. સી. આર. ૩૩૬; ઇન્દ્રા સાહની વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઇન્દ્રા સાહની ૧) (૧૯૯૨) સપ્લીમેન્ટ.૩ એસસીસી ૨૧૭:[૧૯૯૨] ૨ પૂરક.એસસીઆર ૪૫૪; આર. કે. સભરવાલ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૧૯૯૫) ૨ એસસીસી ૭૪૫: [૧૯૯૫] ૨ એસસીઆર ૩૫; ઇ. વી. ચિન્નૈયા વિ. સ્ટેટ ઓફ એપી (૨૦૦૫) ૧ એસસીસી ૩૯૪:[૨૦૦૪] ૫ પૂરક.એસસીઆર ૯૭૨; કેશવ મિલ્સ કંપની લિમિટેડ વિ.આવકવેરાના કમિશનર, બોમ્બે નોર્થ [૧૯૬૫] ૨ એસસીઆર ૯૦૮; ઇન્દ્રા સાહની વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય. (ઇન્દ્રા સાહની ૨) (૨૦૦૦) ૧ એસસીસી ૧૬૮:[૧૯૯૯] ૫ પૂરક.એસસીઆર ૨૨૯; ઇન્દિરા નહેરુ ગાંધી વિરુદ્ધ રાજ નારાયણ અને અન્ન. (૧૯૭૫) પૂરક.એસસીસી ૧:[૧૯૭૬] ૨ એસસીઆર ૩૪૭; અશોક કુમાર ઠાકુર વિરુદ્ધ ભારત સંઘ (૨૦૦૮) ૬ એસસીસી ૧:[૨૦૦૮] ૪ એસસીઆર ૧; કેરળ રાજ્ય અને એન. આર. વિ.એન. એમ. થોમસ અને ઓઆરએસ.

(૧૯૭૬) ૨ SCC ૩૧૦:[૧૯૭૬] ૧ એસસીઆર ૯૦૬; આઈ. આર. કોએલ્હો (મૃત) એલ. આર. વી.તમિલનાડુ રાજ્ય અને અન્ય. (૨૦૦૭) ૨ એસસીસી ૧:[૨૦૦૭] ૧ એસસીઆર ૭૦૬; અનિલ ચંદ્ર વિ. રાધા કૃષ્ણ ગૌર (૨૦૦૯) ૯ એસસીસી ૪૫૪:[૨૦૦૯] ૧૪ એસસીઆર ૩૩૫ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ); સૂરજ ભાન મીના અને અન્ન વી.રાજસ્થાન રાજ્ય અને અન્ય. (૨૦૧૧) ૧ એસસીસી ૪૬૭:[૨૦૧૦] ૧૪ એસસીઆર ૫૩૨ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ); યુ. પી. પાવર કોર્પોરેશન વિરુદ્ધ રાજેશ કુમાર અને અન્ય. (૨૦૧૨) ૭ SCC ૧:[૨૦૧૨] ૪ એસસીઆર ૧૧૮ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ); એસ. પન્નીર સેલ્વમ અને ઓઆરએસ વિ.તમિલનાડુ રાજ્ય અને અન્ય. (૨૦૧૫) ૧૦ એસ. સી. સી. ૨૯૨ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ); ચેરમેન અને મેનેજિંગ ડિરેક્ટર, સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય.સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા એસસી/એસટી કર્મચારી કલ્યાણ સંગઠન અને અન્ય. (૨૦૧૫) ૧૨ એસસીસી ૩૦૮: [૨૦૧૫] ૧ એસસીઆર ૫૫ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ); સુરેશ ચંદ ગૌતમ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય અને અન્ય. (૨૦૧૬) ૧૧ એસસીસી ૧૧૩:[૨૦૧૬] ૧ એસસીઆર ૭૨૭ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ); બી. કે. પવિત્રા અને ઓઆરએસ

વિ.યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ ઓઆરએસ. (૨૦૧૭) ૪ એસસીસી ૬૨૦:[૨૦૧૭] ૧ એસ. સી. આર. ૬૩૧ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ); સામાન્ય શ્રેણી કલ્યાણ સંઘ વિરુદ્ધ ભારત સંઘ (૨૦૧૨) ૭ એસ. સી. સી. ૪૦ (ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ); રોહતાસ ભાંકર વિરુદ્ધ ભારત સંઘ (૨૦૧૪) ૮ એસ. સી. સી. ૮૭૨:[૨૦૧૪] ૮ એસ. સી. આર. ૮૭૧ (પાંચ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ)–નો ઉલ્લેખ.

<u>ન્યાયિક ચુકાદાનો સંદર્ભ</u>

[૨૦૦૬] ૭ પૂરક.એસ. સી. આર. ૩૩૬ નો સંદર્ભ પેરા ૧ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૧૯૯૨] ૨ પૂરક.એસ. સી. આર. ૪૫૪ નો સંદર્ભ પેરા ૩ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૧૯૯૫] ૨ એસ. સી. આર. ૩૫ નો સંદર્ભ પેરા ૩ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૦૪] ૫ પૂરક.એસ. સી. આર. ૯૭૨ નો સંદર્ભ પેરા ૩ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૧૯૬૫] ૨ એસ. સી. આર. ૯૦૮ નો સંદર્ભ પેરા ૪ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૧૯૯૯] ૫ પૂરક.એસ. સી. આર. ૨૨૯ નો સંદર્ભ પેરા ૮ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૧૯૭૬] ૨ એસ. સી. આર. ૩૪૭ નો સંદર્ભ પેરા ૧૧ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૦૮] ૪ એસ. સી. આર. ૧ નો સંદર્ભ પેરા ૧૨ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૧૯૭૬] ૧ એસ. સી. આર. ૯૦૬ નો સંદર્ભ પેરા ૧૫ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૦૭] ૧ એસ. સી. આર. ૭૦૬ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૦૯] ૧૪ એસ. સી. આર. ૩૩૫ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૧૦] ૧૪ એસ. સી. આર. ૫૩૨ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૧૨] ૪ એસ. સી. આર. ૧૧૮ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

(૨૦૧૫) ૧૦ એસ. સી. સી. ૨૯૨ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૧૫] ૧ એસ. સી. આર. ૫૫ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૧૬] ૧ એસ. સી. આર. ૭૨૭ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૧૭] ૧ એસ. સી. આર. ૬૩૧ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

(૨૦૧૨) ૭ એસ. સી. સી. ૪૦ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૧૪] ૮ એસ. સી. આર. ૮૭૧ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

દીવાની અપીલ અધિકારક્ષેત્ર:૨૦૧૧ની વિશેષ રજા અરજી (સિવિલ) નંબર ૩૦૬૨૧

સીડબ્લ્યુપી નંબર ૧૩૨૧૮/૨૦૦૯ માં ચંદીગઢ ખાતે પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના ૧૫/૦૭/૨૦૧૧ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

સાથે

૨૦૧૭ની વિશેષ રજા અરજી (સિવિલ) No.CC નંબર ૬૮૨૧.

સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (સિવિલ) ૨૦૧૧ની સંખ્યા ૩૧૭૩૫,૩૫૦૦૦, સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (સિવિલ) ૨૦૧૨ની સંખ્યા ૪૮૩૧,૨૮૩૯,૫૮૬૦,૫૮૫૯,૩૦૮૪૧, સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (સિવિલ)

૨૦૧૪ની સંખ્યા ૮૩૨૭,૬૯૧૫,૧૬૭૧૦–૧૬૭૧૧,૩૩૧૬૩,૨૩૩૪૪,૨૩૩૩૯–૨૩૩૪૦, સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (સિવિલ) ૨૦૧૫ની સંખ્યા ૨૧૩૪૩,૨૫૧૯૧,૩૧૧૯૧,૩૩૬૮૮,૧૯૭૬૫–૧૯૭૬૭, સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (સિવિલ) સંખ્યા ૧૦૬૩૮ ૨૦૧૭ની ૧૭૪૯૧,૧૮૮૪૪,૧૯૪૨૨–૧૯૪૨૩,૨૪૬૮૧,૨૮૪૪૬–૨૮૪૪૭,૨૮૩૦૬,૩૦૯૪૨,૩૧૨૮૮,૨૦૧૮ની સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૧૬૪૬૯,૧૮૯૨૫ અને ૨૨૯૮૫.સિવિલ અપીલ નંબર ૫૨૪૭,૧૧૮૧૭,૧૧૮૨૦,૧૧૮૨૨–૧૧૮૨૫,૧૧૮૩૭–૧૧૮૪૦,૧૧૮૪૨–૧૧૮૪૫,૧૧૮૨૯–૧૧૮૩૨,૧૧૮૪૭–૧૧૮૫૦,૨૦૧૬ની ૧૧૮૨૮, સિવિલ અપીલ નંબર ૪૫૬૨–૪૫૬૪,૪૮૮૦,૪૮૭૮–૪૮૭૯,૪૮૭૬–૪૮૭૭,૪૮૮૧,૪૮૮૨,૪૮૩૩,૨૦૧૭ની ૭૦૧–૭૦૪,૨૦૧૨ની વિશેષ રજા અરજી (સિવિલ) નંબર ૪૮૩૧માં ૨૦૧૬ની અવમાનની અરજી (સિવિલ) નંબર ૩૧૪, વિશેષમાં ૨૦૧૭ની અવમાનની અરજી (સિવિલ) નંબર ૧૧ ૨૦૧૫ની રજા અરજી (સિવિલ) નંબર ૧૯૭૬૫ @૨૦૧૫ની વિશેષ રજા અરજી (સિવિલ) નંબર ૧૯૭૬૫–૧૯૭૬૭,૨૦૧૫ની વિશેષ રજા અરજી (સિવિલ) નંબર ૧૯૭૬૭માં ૨૦૧૭ની તિરસ્કાર અરજી (સિવિલ) નંબર ૧૩ @૨૦૧૫ની વિશેષ રજા અરજી (સિવિલ) Nos.૧૯૭૬૫–૧૯૭૬૭ અને ૨૦૧૭ની ટ્રાન્સફર પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૬૦૮–૬૦૯, વિશેષ રજા અરજી (સિવિલ). ડાયરી

નંબર

૨૮૭૭૬,૨૯૦૬૬,૩૦૧૮૯,૩૧૧૪૫,૩૩૪૮૧,૩૩૪૮૮,૩૪૨૭૧,૩૪૫૨૦

,૩૫૩૨૪,૩૫૫૭૭,૩૫૮૧૮,૩૬૩૦૫,૩૬૩૭૭,૩૮૮૯૫,૪૨૪૧૩ ઓફ

૨૦૧૭, સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (સિવિલ). ડાયરી

Nos.૬૧૯,૯૬૯,૯૭૧,૧૦૪૨,૧૦૪૬,૧૫૮૪,૨૬૭૭,૭૨૪૩,૨૨૩૪૯

ઓફ ૨૦૧૮.

કે. કે. વેણુગોપાલ, એ. જી., પુરૂષેન્દ્ર કૌરવ, એડ. જનરલ, મનન કુમાર મિશ્રા, સૌરભ મિશ્રા, સુશ્રી ઐશ્વર્યા ભાટી, એ. એ. જી., કે. રાધાકૃષ્ણન, પી. એસ. પટવાલિયા, એ. મારિયારપુથમ, શ્રીમતી ઈન્દિરા જયસિંહ, સંજય આર. હેગડે, રૂપિન્દર સિંહ સૂરી, નિધેશ ગુપ્તા, સલમાન ખુર્શીદ, આર. એલ. વંજારાની, ડૉ. રાજીવ ધવન, સૌમ્યા ચક્રવર્તી, અમરેંદ્ર શરણ, દિનેશ દ્વિવેદી, સુશ્રી કિરણ સૂરી, સુશ્રી વી. લક્ષ્મી નારાયણ, રાકેશ દ્વિવેદી, અતુલ યશવંત ચિતાલે, શેખર નાફડે, સિનિયર એડ.ચંદ્ર ભૂષણ પ્રસાદ, શાંતનુ કૃષ્ણ, અજીત વાઘ, અપૂર્વ શુક્લા, અશોક કે. મહાજન, મોહન પાંડે, કે. એન. રાય, સુશ્રી રુચિ કોહલી, પી. કે. મલિક, જી. એસ. મક્કર, શ્રીમતી અનિલ કટિયાર, મુકેશ કુમાર મારોરિયા, સુશ્રી શ્રદ્ધા દેશમુખ, અંકુર તલવાર, આર. બાલાસુબ્રમણ્યમ, રોહિત ભટ્ટ, સુશ્રી કનિકા સરન, પ્રભાસ બજાજ, અરવિંદ કુમાર શર્મા, સુબોદીપ રોય, ઋતુરાજ બિસ્વાસ, સુશ્રી નતાશા ડાલમિયા, સુશ્રી હરિશિકા વર્મા, સયુજ

મોહન દાસ, દિનેશ રતન ભારદ્વાજ, ડૉ. આશુતોષ ગર્ગ, સુશ્રી આભા આર. શર્મા, ડી. એસ. પરમાર, સુશ્રી સુજીતા શ્રીવાસ્તવ, અંકિત મિશ્રા, સુશ્રી હંસિકા વર્મા, સુશ્રી નતાશા, સુશ્રી અરુણા માથુર, અવનીશ અર્પુથમ, સુશ્રી અનુરાધા અર્પુથમ, યુસુફ ખાન, સુશ્રી ગીતાંજલિ, મેસર્સ અર્પુથમ અરુણા એન્ડ કંપની, સોમ રાજ ચૌધરી, પ્રશાંત કુમાર, કૃષ્ણ સિંહ ચૌહાણ, અજીત કુમાર એક્કા, રવિ પ્રકાશ, મુરારી લાલ, કે. સી. લાંબા, દીપક જૈન, શ્રીમતી જસપ્રિત એ., સુશ્રી પ્રભલીન કૌર, સુશ્રી એ. સુમતિ, અર્જુન ગર્ગ, દેવાંશ શ્રીવાસ્તવ, સુશ્રી અજિતા શર્મા, સુમિત પચખંડે, નાગેશ ગજઘાટે, સુશ્રી શશી કિરણ, સતીશ ચંદ્ર, સના મુજાવર, મનોજ જૈન, અર્જુન સૈન, પ્રકાશ શર્મા, મોહમ્મદ.નાવેદ, પંકજ શર્મા, સુશ્રી પ્રેરણા મહેતા, બી. કૃષ્ણ પ્રસાદ, મનોજ ગોરકેલા, પ્રાંજા કિશોર, એસ. નીતિન, મેસર્સ ગોરકેલા લો ઓફિસ, વરુણ ખન્ના, આદિત્ય ગિરી, આલોક સિંહ, સાહિલ, સુશ્રી વૃતિ ગુજરાલ, સુશ્રી પલ્લવી સિંઘી, પ્રકાશ શર્મા (મેસર્સ ગોરકેલા લો ઓફિસ માટે), મોહમ્મદ ઇબ્રાહિમ, સુશ્રી લુબના નાઝ, શ્રીમતી કુનિકા, અનિરુદ્ધ પી. મયી, હિતેશ કુમાર શર્મા, એસ. કે. રાજોરા, ડૉ. (શ્રીમતી) વિપિન ગુપ્તા, શ્રીકાંત એન. તેરડાલ, આકાશ કે., પ્રતીક આર. બોમ્બાર્ડે, પ્રદીપ એસ. વથોર, અભિષેક કુમાર, જીતેન્દ્ર અશોક, મેસર્સ એસ. એમ. જાધવ એન્ડ કંપની, એસ. બી. પવાર, શ્રીરામ પિંગળે, સાગર પવન, પ્રતીક ગૌરવ, સુશ્રી સ્નેહા ઐયર, સુશ્રી દીપા કુલકર્ણી, સુશ્રી સુવર્ણા ગનુ, નિશાંત રમાકંત્ર કટનેશ્વરકર, ગુરજ્યોત સેઠી, સુશ્રી શિવાંગી ખન્ના, સુશ્રી તન્વી

કાકર, અભિજાત પી. મેધ, સુનીલ કુમાર, ગયા પ્રસાદ, રણધીર સિંહ, સત્ય પ્રકાશ ગૌતમ, સુશ્રી ઓલિવિયા બંગ, ડી. કુમાનન, પુલકિત તારે, સત્ય મિત્રા, અરવિંદ એસ. અવધ, પી. કે. જયકૃષ્ણન, આર. એસ. એમ. કલ્કી, રમેશ કુમાર, રામ કિશન, સત નારાયણ, ડૉ. ગુનરતન સદાવર્તે, ડૉ. જય શ્રી એલ. પાટીલ, પંકજ કુમાર સિંહ, પંકજ કુમાર શુક્લા, મકરંદ પ્રતાપ સિંહ, મુકેશ વર્મા, રાજ સિંહ રાણા, રાકેશ વી. રાઠોડ, દિનેશ પી. રાજભર, સુશ્રી અંઝુ કે. વર્કી, પ્રશાંત આર. દહત, ટી. આર. બી. શિવકુમાર, શ્રેયસ જી., ગોપાલ શંકરનારાયણન, શોભિત તિવારી, લાલ પ્રતાપ સિંહ, ઉમેશ પ્રતાપ સિંહ, શ્રેય પટનાયક, સુશ્રી ઐશ્વર્યા કેન, સુશ્રી એન. અન્નપુરાની, કરણ ખન્ના, અર્જુન અગ્રવાલ, ભાસ્કર આદિત્ય, અનિકેત ભટ્ટાચાર્ય, પ્રદીપ અગ્રવાલ, પબન શર્મા, અનિરુદ્ધ શર્મા, રામ નિવાસ, આર. એસ. ચૌહાણ, સુશ્રી નિરંજના સિંહ, એ. સુબ્બા રાવ, <ID ૧. વિનોબર, ચંદ કિરણ, અનુજ સક્સેના , સુશ્રી પાયલ ગાયકવાડ, સતપાલ સિંહ, એસ. એન. ભટ્ટ, પ્રશાંત ભૂષણ, અમિત આનંદ તિવારી, સુશ્રી શકુન શર્મા, સુશ્રી હર્ષલ ગુપ્તા, એન. રાજા સેન્થુર પાંડિયન, વિવેક સિંહ, સુશીલ કરંજકર, કે. એન. રાય, કુલદિપ સિંહ, પી. સોમા સુંદરમ, ચંદન કુમાર, રિતુરાજ ચૌધરી, સુશ્રી સુજય બર્ધન, કૃષ્ણમ મિશ્રા, નિશાંત સિંહ, યશર્થ કાંત, કુમાર પરિમલ, પ્રકાશ પાંડે, સંજીવ કુમાર ચૌધરી, એસ. જે. અમિત, સુશ્રી ઐશ્વર્યા કુમાર, કૃષ્ણ કુમાર, શ્રીમતી વિપિન ગુપ્તા, શૈલેશ મડિયાલ, સુધાંશુ પ્રકાશ, દિનેશ કે. ગર્ગ, અભિષેક ગર્ગ, ધનંજય ગર્ગ, દીપક

મિશ્રા, શ્રીનિવાસ બાબુ, એન. પ્રેમરાજ, અનિલ કુમાર મિશ્રા, અનુજ સિંહ, સુશ્રી અલકા સિન્હા, અનુવ્રત શર્મા, રવિન્દ્ર કુમાર, કુઝૈલ અહમદ અયુબી, સુશ્રી અદિતિ ગુપ્તા, ઈબાદ મુશ્તાક, સુશ્રી કૌસર હુસૈન, પ્રાંજલ કિશોર, અબ્દુલ કાદિર, સમીર અલી ખાન, એમ. શોએબ આલમ, કેપ્ટન ગુરુવિંદર સિંહ, સુશ્રી વિવ્યા નાગપાલ, ગૌરવ કેજરીવાલ, સંદીપ દેવાશીષ દાસ, પ્રતીક રશિયા, ગૌરવ અગ્રવાલ, બી. શ્રીધર, સુયશ મોહન ગુરુ, સુશ્રી સંસૃતિ પાઠક, સર્વેશ સિંહ બઘેલ, કે. બી. બઘેલ, સુશ્રી લલિતા કૌશિક, વર્ધમાન કૌશિક, અમોલ શ્રીવાસ્તવ, એકલવ્ય દ્વિવેદી, નરેશ કૌશિક, નિશાંત ગૌતમ, કર્ણ દેવ બઘેલ, ઓમંગરાજ ગુપ્તા, મનોજ જોશી, દેવી કે. સિંહ, એસ. કે. ગંગેલે, વિવેક જસવાલ, ધ્રુવ જોશી, કે. કે. એલ. ગૌતમ, અભિષેક કુમાર. તા. સુમન, રાહુલ એમ., આર. આર. બાગ, સંજીવ મોલહોત્રા, એમ. કે. દુઆ, ગોપાલ સિંહ, સુશ્રી અમિતા સિંહ કલ્કલ, પુનીત જૈન, અભિનવ ગુપ્તા, હર્ષ જૈન, સુશ્રી ક્રિસ્ટી જૈન, સુશ્રી વિનીતા મેઘરાજાની, વિશ્વ પાલ સિંહ, સ્મારહર સિંહ, સુશ્રી પ્રિયા શર્મા, પ્રથવી રાજ ચૌહાણ, સુશ્રી સુચિત્રા અતુલ ચિતાલે, રવિન્દ્ર કેશવરાવ અદસુરે, ડૉ. એમ. પી. રાજુ, એમ. વિજયા ભાસ્કર, એસ. પી. સિંહ, શ્રીમતી સુચિત્રા એ. ચિતાલે , નિખિલેશ રામચંદ્રન, સંજય ખાર્ડે, સમ્રાટ શિંદે, અભિકલ્પ પ્રતાપ સિંહ, સુનીલ કુમાર વર્મા, અવિજિત ભટ્ટાચાર્જી, શ્રીમતી ઉપમા શ્રીવાસ્તવ, અજોય કે. આર. ઘોષ, નીતિન દેવરાવ મેશરામ, રણબીર સિંહ યાદવ, સાગર કુશવાહ, ચંદન

રામમૂર્તિ, મનોજ આર. સિંહા, વેંકટેશ્વર રાવ અનુમોલુ, સંત રંજન દાસ, અનિંદો મુખર્જી, સુશ્રી સરલા ચંદ્ર, એડ.

વ્યક્તિગત રીતે પ્રતિવાદી.

કોર્ટનો ચુકાદો આર. એફ. નરીમન, જે.

૧. વર્તમાન કેસોનો સમૂહ બે સંદર્ભ આદેશોમાંથી ઉદભવે છે–પ્રથમ બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે બીજા સંદર્ભ આદેશમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે, જેની તારીખ ૧૫/૧૧/૨૦૧૭ છે, જે ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે એમ. નાગરાજ વિરુદ્ધ ભારત સરકાર, (૨૦૦૬) ૮ SCC ૨૧૨, ("નાગરાજ") માં નિર્ણયની ચોકસાઈને બંધારણીય ખંડપીઠે સંદર્ભિત કરી છે.

૨. આ બાબતોમાં વિવાદ ભારતના બંધારણની નીચેની કલમોના અર્થઘટનની આસપાસ ફરે છેઃ

"૧૬. જાહેર રોજગારની બાબતોમાં તકની સમાનતા.—

xxx xxx xxx

(૪–(અ) આ અનુચ્છેદનું કંઈપણ રાજ્યને અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની તરફેણમાં રાજ્ય હેઠળની સેવાઓમાં

પદોન્નતીની બાબતોમાં, પરિણામી વરિષ્ઠતા સાથે, અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની તરફેણમાં અનામત માટે કોઈ જોગવાઈ કરવાથી અટકાવશે નહીં, જે રાજ્યના મતે, રાજ્ય હેઠળની સેવાઓમાં પર્યાપ્ત પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતા નથી.

(૪–બી) આ અનુચ્છેદની કોઈ પણ બાબત રાજ્યને ખંડ (૪) અથવા ખંડ (૪–એ) હેઠળ આરક્ષણ માટે કરવામાં આવેલી કોઈ પણ જોગવાઈ અનુસાર તે વર્ષમાં ભરવા માટે અનામત રાખવામાં આવેલી કોઈ પણ ખાલી જગ્યાઓને અનુગામી કોઈ પણ વર્ષ અથવા વર્ષોમાં ભરવાની અલગ શ્રેણી તરીકે ધ્યાનમાં લેવાથી અટકાવશે નહીં અને આવી ખાલી જગ્યાઓના વર્ગને તે વર્ષની ખાલી જગ્યાઓ સાથે ગણવામાં આવશે નહીં જેમાં તે ભરવામાં આવી રહી છે જેથી તે વર્ષની કુલ ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યા પર પચાસ ટકા અનામતની ટોચમર્યાદા નક્કી કરી શકાય. ”

xxx xxx xxx

“૩૩૫. સેવાઓ અને હોદ્દાઓ પર અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના દાવાઓ.—સંઘ અથવા રાજ્યની બાબતોના સંબંધમાં સેવાઓ અને હોદ્દાઓ પર નિમણૂકો કરતી વખતે

અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના સભ્યોના દાવાઓને વહીવટી કાર્યક્ષમતાની જાળવણી સાથે સુસંગત રીતે ધ્યાનમાં લેવાશેઃપરંતુ આ અનુચ્છેદની કોઈ પણ બાબત અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના સભ્યોની તરફેણમાં કોઈ પણ પરીક્ષામાં લાયકાતના ગુણમાં છૂટછાટ આપવા અથવા મૂલ્યાંકનના ધોરણોને ઘટાડવા, સંઘ અથવા રાજ્યની બાબતોના સંબંધમાં કોઈ પણ વર્ગ અથવા સેવાઓના વર્ગો અથવા હોદ્દાઓમાં બઢતીની બાબતોમાં આરક્ષણ માટે કોઈ જોગવાઈ કરવામાં અટકાવશે નહીં. ”

xxx xxx xxx

“**૩૪૧. અનુસૂચિત જાતિઓ.— (૧)** રાષ્ટ્રપતિ કોઈ પણ રાજ્ય અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશના સંબંધમાં, અને જ્યાં તે રાજ્ય હોય ત્યાં, તેના રાજ્યપાલ સાથે પરામર્શ કર્યા પછી, જાહેર સૂચના દ્વારા, જાતિઓ, જાતિઓ અથવા જનજાતિઓ અથવા જાતિઓ, જાતિઓ અથવા જનજાતિઓના ભાગો અથવા જૂથો કે જે આ બંધારણના હેતુઓ માટે તે રાજ્ય અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશના સંબંધમાં અનુસૂચિત જાતિઓ હોવાનું માનવામાં આવશે, તેનો ઉલ્લેખ કરી શકે છે.

(૨) સંસદ કાયદા દ્વારા ખંડ (૧) હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલ જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ અનુસૂચિત જાતિઓની યાદીમાં કોઈપણ જાતિ, જાતિ અથવા આદિજાતિ અથવા કોઈપણ જાતિ, જાતિ અથવા આદિજાતિના ભાગ અથવા જૂથનો સમાવેશ કરી શકે છે અથવા તેને બાકાત રાખી શકે છે, પરંતુ ઉપરોક્ત સિવાય ઉપરોક્ત ખંડ હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલ જાહેરનામામાં અનુગામી જાહેરનામા દ્વારા ફેરફાર કરવામાં આવશે નહીં." ક૭૫ એ બી XXX XXX XXX

"૩૪૨. અનુસૂચિત જનજાતિઓ.—(૧) રાષ્ટ્રપતિ કોઈ પણ રાજ્ય અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશના સંબંધમાં અને જ્યાં તે રાજ્ય હોય ત્યાં તેના રાજ્યપાલ સાથે પરામર્શ કર્યા પછી, જાહેર સૂચના દ્વારા, આદિજાતિઓ અથવા આદિજાતિ સમુદાયો અથવા આદિજાતિઓ અથવા આદિજાતિ સમુદાયોમાંના ભાગો અથવા જૂથો કે જે આ બંધારણના હેતુઓ માટે તે રાજ્ય અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશના સંબંધમાં અનુસૂચિત જનજાતિઓ હોવાનું માનવામાં આવશે, તેનો ઉલ્લેખ કરી શકે છે.

(૨) સંસદ કાયદા દ્વારા ખંડ (૧) હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલ જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ અનુસૂચિત જનજાતિઓની યાદીમાં કોઈપણ જનજાતિ અથવા આદિવાસી સમુદાય અથવા કોઈપણ જનજાતિ અથવા આદિવાસી સમુદાયના ભાગ અથવા જૂથનો સમાવેશ કરી શકે છે અથવા તેને બાકાત રાખી શકે છે, પરંતુ ઉપરોક્ત સિવાય ઉપરોક્ત ખંડ હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલ જાહેરનામામાં અનુગામી કોઈપણ જાહેરનામા દ્વારા ફેરફાર કરવામાં આવશે નહીં. "

૩. અમે થોડા દિવસોથી બંને બાજુએ વ્યાપક દલીલો સાંભળી છે, જેમાં ઘણા મુદ્દા ઉઠાવવામાં આવ્યા છે.જો કે, આખરે, અમે દલીલોને બે મુદ્દાઓ સુધી મર્યાદિત રાખી છે જેના પર ગંભીર વિચારણા કરવાની જરૂર છે.ભારત માટે વિદ્વાન એટર્ની જનરલ શ્રી કે. કે. વેણુગોપાલએ નાગરાજ (સુપ્રા) ની પુનર્વિચારણા માટેના આરોપનું નેતૃત્વ કર્યું હતું.વિદ્વાન એટર્ની જનરલના જણાવ્યા અનુસાર, આ બે મુદ્દાઓ પર નાગરાજ (સુપ્રા) ની સમીક્ષા કરવાની જરૂર છે.પ્રથમ, જ્યારે નાગરાજ (ઉપરોક્ત) જણાવે છે કે રાજ્યએ પછાતપણું દર્શાવતી માત્રાત્મક માહિતી એકત્રિત કરવી પડશે, ત્યારે આ અવલોકન ઇન્દ્ર સાહની વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, ૧૯૯૨ સપ (૩) એસ. સી. સી. ૨૧૭, ("ઇન્દ્ર સાહની (૧)") માં નવ ન્યાયાધીશોની બેન્ચથી વિપરીત હશે, કારણ કે તેમાં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ

પછાત વર્ગોમાં સૌથી પછાત છે અને તેથી એવું માનવામાં આવે છે કે એકવાર તેઓ ભારતના બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિની યાદીમાં સમાવિષ્ટ થઈ જાય, તો પછાતપણું દર્શાવવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી. ફરી એકવાર અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓનું અસ્તિત્વ.બીજું, વિદ્વાન એટર્ની જનરલના જણાવ્યા અનુસાર, ઈન્દ્ર સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) માં ક્રીમી લેયરની વિભાવનાને અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ પર લાગુ કરવામાં આવી નથી અને નાગરાજ (ઉપરોક્ત) એ આ વિભાવનાને અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ પર લાગુ કરવા માટે ઉપરોક્ત ચુકાદાને ખોટો વાંચ્યો છે.વિદ્વાન એટર્ની જનરલના જણાવ્યા અનુસાર, એકવાર રાષ્ટ્રપતિની યાદીમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ નક્કી થઈ ગયા પછી, તેઓ અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ હોવાનું માનવામાં આવશે અને સંસદ સિવાય કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ હેઠળ આ યાદીમાં ફેરફાર કરી શકાતો નથી.વિદ્વાન એટર્ની જનરલે એવી પણ દલીલ કરી હતી કે નાગરાજ (સુપ્રા) સેવામાં પ્રતિનિધિત્વની પર્યાપ્તતા નક્કી કરવા માટે કોઈ કસોટી સૂચવતો નથી.તેમના જણાવ્યા અનુસાર, એ મહત્વનું છે કે આપણે એ નિર્ધારિત કરીએ કે આ કસોટી એ બઢતીના તમામ તબક્કે ભારતમાં વસ્તીમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના પ્રમાણની કસોટી છે અને આ હેતુ માટે, આર. કે. સભરવાલ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, (૧૯૯૫) ૨ એસસીસી ૬૪૫ માં ઉલ્લેખિત રોસ્ટરનો ઉપયોગ કરી શકાય

છે.વિદ્વાન એટર્ની જનરલ સિવાય દલીલ કરનારા અન્ય વકીલોએ ચોક્કસ ઘોંઘાટ સાથે સમાન દલીલો પુનરાવર્તિત કરી છે.૨૦૧૬ના સી. એ. નંબર ૧૧૮૧૬માં એક અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રીમતી ઇન્દિરા જયસિંહે રજૂઆત કરી હતી કે નાગરાજ (ઉપરોક્ત) ની એ આધાર પર પણ સમીક્ષા કરવાની જરૂર છે કે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) અને ૧૬ (૪–બી) અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) માંથી નથી આવતી, પરંતુ તેના બદલે બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ (૧) માંથી આવે છે.તેમણે વધુમાં દલીલ કરી હતી કે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના દાવા બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૪,૧૫,૧૬,૧૬ (૪–એ), ૧૬ (૪–બી) અને ૩૩૫ના વાંચન પર આધારિત છે.વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓમાં વધુ પેટા–વર્ગીકરણ અસ્વીકાર્ય છે, જેમ કે ઇન્દિરા સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) અને ઇ. વી. ચિન્નૈયા વિરુદ્ધ એપી રાજ્ય, (૨૦૦૫) ૧ એસસીસી ૩૯૪ ("ચિન્નૈયા") માં કરવામાં આવ્યું છે.તેમણે દલીલ કરી હતી કે નાગરાજ (સુપ્રા) માં લેવાયેલા નિર્ણયની અસર અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને લગતા રાષ્ટ્રપતિના આદેશમાં સુધારો કરવાની હશે, જે ભારતના બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨નું ઉલ્લંઘન કરશે, કારણ કે એકલા સંસદ રાષ્ટ્રપતિના આદેશમાં સુધારો કરી શકે છે.તેણીએ એમ કહીને પોતાની દલીલ પૂરી કરી કે તેને માન્ય બનાવવા માટે બંધારણીય સુધારાને નીચે વાંચવાની કવાયત, નાગરાજ (સુપ્રા) માં હાથ ધરવામાં આવી હતી, જે

બંધારણીય રીતે અસ્વીકાર્ય હતી.ત્રિપુરા રાજ્ય વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી પી. એસ. પટવાલિયાએ કેટલીક રજૂઆતોનો પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો અને ઉમેર્યું હતું કે નાગરાજ (સુપ્રા) અને ચિન્નૈયા (સુપ્રા) એક સાથે ઊભા રહી શકતા નથી, તેથી જ નાગરાજ (સુપ્રા) ઇનક્યુરિયમ છે કારણ કે તે ચિન્નૈયા (સુપ્રા) ના ચુકાદાનો બિલકુલ ઉલ્લેખ કરતું નથી.

૪. બીજી બાજુ, શ્રી શાંતિ ભૂષણે એમ કહીને નાગરાજ (સુપ્રા) નો બચાવ કર્યો છે કે જ્યારે નાગરાજ (સુપ્રા) "વર્ગ" ના પછાતપણાની વાત કરે છે, ત્યારે જેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે તે અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ નથી, પરંતુ હોદ્દાનો વર્ગ છે.તેથી, તે સ્પષ્ટ છે કે બોલાતી પોસ્ટ્સના વર્ગના સંબંધમાં પછાતપણું માટે માત્રાત્મક માહિતીની જરૂર પડશે, અને તે સંદર્ભમાં જ ઉપરોક્ત અવલોકન કરવામાં આવે છે.તેમણે કેશવ મિલ્સ કંપની લિમિટેડ વિ. પર આધાર રાખીને પણ દલીલ કરી હતી.આવકવેરાના કમિશનર, બોમ્બે નોર્થ, (૧૯૬૫) ૨ એસસીઆર ૯૦૮, ("કેશવ મિલ્સ") એ જણાવ્યું હતું કે બંધારણીય બેંચના ચુકાદાની સમીક્ષા થવી જોઈએ નહીં, જે સમયની કસોટી પર ટકી રહ્યો છે, અને જો કેશવ મિલ્સ (ઉપરોક્ત) ના પરિમાણો લાગુ કરવા હોય, તો તે સ્પષ્ટ છે કે નાગરાજ (ઉપરોક્ત) ની સમીક્ષા થવી જોઈએ નહીં.વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી રાજીવ ધવને અમારી સમક્ષ દલીલ કરી છે કે નાગરાજ (ઉપરોક્ત) ને એક ચુકાદા તરીકે સમજવું પડશે જેણે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ)

અને ૧૬ (૪–એ) ઉમેરતા બંધારણીય સુધારાઓને સમર્થન આપ્યું છે.બી) આ આધાર પર કે તેઓ બંધારણના મૂળભૂત માળખાનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી.તેમના જણાવ્યા અનુસાર, સમાનતા એ મૂળભૂત માળખાનો એક ભાગ છે, અને નાગરાજ (સુપ્રા) એ ૫૦ ટકા કટ–ઓફ માપદંડ, ક્રીમી લેયર અને અનામતના કોઈ અનિશ્ચિત વિસ્તરણને લાગુ કર્યું નથી, કારણ કે ઉપરોક્ત બંધારણીય સુધારાઓને જાળવી રાખવા માટે સમાનતાના સિદ્ધાંતના પાસાઓ તરીકે, નાગરાજ (સુપ્રા) ની સમીક્ષા થવી જોઈએ નહીં.વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલના જણાવ્યા અનુસાર, "ક્રીમી લેયર" એ સમાનતાના સિદ્ધાંતને લાગુ કરવાની બાબત છે, કારણ કે સમાન વર્ગની અંદરની અસમાનતાને દૂર કરવાની માંગ કરવામાં આવે છે કારણ કે તેમને અન્યની સમાન ગણી શકાય નહીં.ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંતને લાગુ કરવા માટેનો સંપૂર્ણ આધાર એ છે કે જેઓ ખરેખર અનામતના હકદાર છે તેમને અન્યથા અનામતનો લાભ નહીં મળે અને તેનાથી વિપરીત, જેઓ અયોગ્ય છે, તેમને ઉપરોક્ત લાભો મળે છે.વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલના જણાવ્યા અનુસાર, ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંત વર્ગમાંથી અમુક વ્યક્તિઓને બાકાત રાખવા માટે લાગુ પડે છે અને તે જૂથના અધિકારો સાથે બિલકુલ વ્યવહાર કરતું નથી.આ કેસ હોવાથી, અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ આકર્ષાય નથી.વધુમાં, અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ પોતે અનામત સાથે બિલકુલ સંબંધિત નથી.તેઓ માત્ર અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ તરીકે ઓળખાતી વ્યક્તિઓની ઓળખની જ ચિંતા કરે છે.બીજી બાજુ, ભારતના બંધારણની

અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ (૧) ના આધારસ્તંભ પર તે વર્ગમાંથી અમુક વ્યક્તિઓને અનામતમાંથી બાકાત રાખવા માટે અદાલતો દ્વારા ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંત લાગુ કરવામાં આવે છે.તેમણે દલીલ કરી હતી કે જો એ સ્વીકારવામાં આવે કે ક્રીમી લેયર અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ની અંદર આવી શકે છે, તો પણ મૂળભૂત માળખાના ભાગ રૂપે મૂળભૂત અધિકારોને લાગુ કરવાની કોર્ટની સત્તાને છીનવી શકાતી નથી.ખરેખર, નાગરાજ (ઉપરોક્ત) એ બંધારણીય સુધારા સાથે સંબંધિત કેસ હતો અને તેથી, અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ બંધારણીય સુધારા માટે મૂળભૂત માળખાના પરીક્ષણને લાગુ કરવાના માર્ગમાં ન આવી શકે.

૫. ૨૦૧૬ ના સી. એ. નંબર ૫૨૪૭ માં હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી રાકેશ દ્વિવેદીએ રજૂઆત કરી હતી કે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) માં સમાવિષ્ટ નિર્ણાયક ભાષા એ છે કે "જે" શબ્દ દર્શાવે છે કે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓએ "પછાત" રહેવાનું ચાલુ રાખવું પડશે.જો અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) માં "અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ" શબ્દને "અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિના કર્મચારીઓ" તરીકે વાંચવામાં આવે, તો આ વધુ સ્પષ્ટ થઈ જશે.તેથી, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલના જણાવ્યા અનુસાર, અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિના કર્મચારીઓના સતત સામાજિક પછાતપણાનું મૂલ્યાંકન કરવું જરૂરી છે.ઉચ્ચ સ્તરના હોદ્દાઓ પર બઢતી આપતી વખતે, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત

જનજાતિના કર્મચારીએ જ્યારે તે/તેણી સેવામાં એકદમ ઉચ્ચ સ્તર પર પહોંચે છે ત્યારે તેણે તેના પછાતપણાને છોડી દીધું હશે, ઉદાહરણ તરીકે, નાયબ મુખ્ય ઇજનેરનું પદ, કયા તબક્કે, રાજ્ય માટે એમ કહેવાનું ખુલ્લું રહેશે કે આ તબક્કે અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિના કર્મચારીની કોઈ પછાતપણાની ગેરહાજરીને ધ્યાનમાં રાખીને, આ તબક્કાથી ઉપરના હોદ્દાઓમાં આગળ કંઈપણ અનામત ન રાખવાનું અનુકૂળ રહેશે.શ્રી નાફડે, શ્રી ગોપાલ શંકરનારાયણન અને અન્ય વકીલોએ તેનું અનુસરણ કર્યું અને શ્રી ધવન અને શ્રી દ્વિવેદીની દલીલોને વ્યાપક રીતે સમર્થન આપ્યું.

૬. અમને સર્વસંમત બંધારણીય બેન્ચના ચુકાદાની સમીક્ષા કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું હોવાથી, કેશવ મિલ્સ (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય બેન્ચના ચુકાદાની ચેતવણીને ધ્યાનમાં રાખવી મહત્વપૂર્ણ છે.આ કોર્ટે કહ્યું:

> "[તેના અગાઉના નિર્ણયની સમીક્ષા અને તેમાં સુધારો કરતી વખતે, આ અદાલતે પોતાને પૂછવું જોઈએ કે શું જાહેર હિતના હિતમાં અથવા અન્ય કોઈ માન્ય અને અનિવાર્ય કારણોસર, અગાઉના નિર્ણયમાં સુધારો કરવો જરૂરી છે.જ્યારે આ અદાલત કાયદાના પ્રશ્નો નક્કી કરે છે, ત્યારે તેના નિર્ણયો, અનુચ્છેદ ૧૪૧ હેઠળ, ભારતના પ્રદેશની અંદરની તમામ અદાલતો માટે બંધનકર્તા હોય છે, અને તેથી, દેશમાં

કાયદાના અર્થઘટનમાં નિશ્ચિતતા અને સાતત્યના તત્વને રજૂ કરવા અને જાળવવા માટે આ અદાલતનો સતત પ્રયાસ અને ચિંતા હોવી જોઈએ.આ અદાલત દ્વારા તેના અગાઉના નિર્ણયોની સમીક્ષા કરવાની તેની સત્તાનો વારંવાર ઉપયોગ એ આધાર પર રાખવામાં આવે છે કે અદાલત સમક્ષ પાછળથી દબાવવામાં આવેલો મત વધુ વાજબી લાગે છે, તે આકસ્મિક રીતે કાયદાને અનિશ્ચિત બનાવી શકે છે અને મૂંઝવણ પેદા કરી શકે છે જેને સતત ટાળવી જોઈએ.તેનો અર્થ એ નથી કે જો પછીના પ્રસંગે, અદાલતને સંતોષ થાય કે તેનો અગાઉનો નિર્ણય સ્પષ્ટ રીતે ખોટો હતો, તો તેણે ભૂલ સુધારવામાં અચકાવું જોઈએ; પરંતુ અગાઉના નિર્ણયને સ્પષ્ટ રીતે ખોટો જાહેર કરવામાં આવે તે પહેલાં, અદાલતને તેના સભ્યો વચ્ચે વાજબી સર્વસંમતિથી સંતોષ થવો જોઈએ કે ઉપરોક્ત દ્રષ્ટિકોણનું પુનરાવર્તન સંપૂર્ણપણે ન્યાયી છે.તે શક્ય અથવા ઇચ્છનીય નથી, અને કોઈ પણ સંજોગોમાં એવા કોઈ પણ સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કરવા અયોગ્ય રહેશે કે જે તેના અગાઉના નિર્ણયોની સમીક્ષા અને પુનરાવર્તનના પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરવા માટે અદાલતના અભિગમને સંચાલિત કરે.તે હંમેશા કેટલીક સુસંગત વિચારણાઓ પર આધારિત રહેશેઃ— અગાઉના દ્રષ્ટિકોણની સમીક્ષા અને પુનરાવર્તન માટેની અરજી જેના પર આધારિત છે તે નબળાઈ અથવા ભૂલનું સ્વરૂપ શું છે?અગાઉના પ્રસંગે, શું પ્રશ્નના

કેટલાક પેટન્ટ પાસાઓ પર ધ્યાન આપવામાં આવ્યું ન હતું, અથવા કોર્ટનું ધ્યાન કોઈ સંબંધિત અને ભૌતિક વૈધાનિંક જોગવાઈ તરફ દોરવામા આવ્યું ન હતું, અથવા આ મુદ્દા પર આ અદાલતના અગાઉના કોઈ નિર્ણયની નોંધ લેવામાં આવી ન હતી? શું આવી અરજીની સુનાવણી કરતી અદાલત એકદમ સર્વસંમત છે કે અગાઉના દૃષ્ટિકોણમાં આવી ભૂલ છે?ભૂલની કાયદાના સામાન્ય વહીવટ પર અથવા જાહેર હિત પર શું અસર થશે?શું અગાઉના નિર્ણયને પછીના પ્રસંગોએ આ અદાલત અથવા ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા અનુસરવામાં આવ્યો છે?અને, શું અગાઉના નિર્ણયને પાછો ખેંચવાથી જાહેર અસુવિધા, મુશ્કેલી અથવા તોફાન તરફ દોરી જશે?જ્યારે પણ આ અદાલતને તેના અગાઉના નિર્ણયોની સમીક્ષા કરવા અને તેમાં સુધારો કરવા માટે તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે કહેવામાં આવે ત્યારે આ અને અન્ય સંબંધિત વિચારણાઓને કાળજીપૂર્વક ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.જ્યારે અગાઉનો નિર્ણય આ અદાલતના પાંચ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની બેન્ચનો સર્વસંમત નિર્ણય હોય ત્યારે આ વિચારણાઓ વધુ નોંધપાત્ર બને છે." (pp. ૯૨૧–૯૨૨ પર)

૭. આપણે ઇન્દ્ર સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) માં નવ ન્યાયાધીશોની બેન્ચથી શરૂઆત કરી શકીએ છીએ.આ કેસમાં, મુખ્ય ચુકાદો બી. પી. જીવન

રેડ્ડી, જે., પોતાના અને અન્ય ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશો વતી બોલતા, પાંડિયન અને સાવંત, જે., તેમના અલગ-અલગ ચુકાદાઓ દ્વારા પરિણામ સાથે વ્યાપકપણે સહમત થાય છે.થોમમેન, કુલદિપ સિંહ અને સહાય, જે. જે., અસંમત થયા.આ સીમાચિહ્નરૂપ ચુકાદામાં વિવાદનું મૂળ ૧૯૮૦નો મંડલ આયોગનો અહેવાલ હતો, જે બે પ્રસંગોએ સંસદ સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યો હતો- એક વખત ૧૯૮૨માં અને ફરી એકવાર ૧૯૮૩માં.જો કે, આ અહેવાલના આધારે ૧૩/૦૮/૧૯૯૦ સુધી કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હતી, જ્યારે એક કાર્યાલયના મેમોરેન્ડમમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ઉપરોક્ત અહેવાલને ધ્યાનમાં લીધા પછી, ભારત સરકાર હેઠળ નાગરિક હોદ્દાઓ અને સેવાઓમાં ૨૭ ટકા ખાલી જગ્યાઓ સામાજિક અને આર્થિક રીતે પછાત વર્ગો માટે અનામત રાખવામાં આવશે.આ પછી ૨૫.૦૯.૧૯૯૧ નું ઓફિસ મેમોરેન્ડમ બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું, જેમાં ૨૭ ટકા ખાલી જગ્યાઓની અંદર સામાજિક અને આર્થિક રીતે પછાત વર્ગના ગરીબ વર્ગના ઉમેદવારોને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું હતું; અને ૧૦ ટકા ખાલી જગ્યાઓ અન્ય આર્થિક રીતે પછાત વર્ગો માટે અનામત રાખવામાં આવી હતી, જેઓ અનામતની હાલની કોઈપણ યોજનામાં આવરી લેવામાં આવ્યા ન હતા.બહુમતી ચુકાદાઓએ પછાત વર્ગોની તરફેણમાં ૨૭ ટકા અનામતને સમર્થન આપ્યું હતું અને પછાત વર્ગોમાં વધુ પછાત વર્ગોનું પેટા-વિભાજન, જેમને પ્રાધાન્ય આપવાનું હતું, પરંતુ અન્ય આર્થિક રીતે પછાત વર્ગોની તરફેણમાં ૧૦ ટકા અનામતને રદ કરી હતી.આ નિર્ણય પર પહોંચતા,

ન્યાયમૂર્તિ જીવન રેડ્ડીના ચુકાદામાં અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) નો અનુચ્છેદ ૧૫ (૪) સાથે ઉલ્લેખ અને વિરોધાભાસ કરવામાં આવ્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે જ્યારે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) નાગરિકોના પછાત વર્ગનો ઉલ્લેખ કરે છે, ત્યારે તે મુખ્યત્વે સામાજિક પછાતપણાનો ઉલ્લેખ કરે છે (ફકરો ૬૭૪ જુઓ).અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ, અદાલત સમક્ષ વિષય ન હોવાથી, નીચે પ્રમાણે અલગ રાખવામાં આવ્યા હતા:

> "૭૮૧. શરૂઆતમાં, અમે કહી શકીએ કે આ ચર્ચાના હેતુ માટે, અમે અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અનુસૂચિત જાતિઓને અલગ રાખીએ છીએ (કારણ કે તેઓ પછાત વર્ગોમાં સામેલ છે), સિવાય કે ટિપ્પણી કરવા માટે કે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) દ્વારા વિચારવામાં આવેલા પછાત વર્ગોમાં કેટલીક જાતિઓનો સમાવેશ થાય છે–કારણ કે અનુસૂચિત જાતિઓમાં ઘણી જાતિઓનો સમાવેશ થાય છે તે વાતને નકારી શકાય નહીં. "

ક્રીમી લેયરની વિભાવના સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, જ્યાં સુધી તે પછાત વર્ગોને લાગુ પડે છે, ફકરો ૭૯૨ નું છેલ્લું વાક્ય પણ જણાવે છે:

"૭૯૨. ..... (આ ચર્ચા માત્ર અન્ય પછાત વર્ગો સુધી મર્યાદિત છે અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અનુસૂચિત જાતિઓના કિસ્સામાં તેની કોઈ સુસંગતતા નથી). "

ફકરા ૭૯૬–૭૯૭માં સમાવિષ્ટ ચર્ચાના સારાંશમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે, "સામાજિક અને શૈક્ષણિક પછાતપણાની કસોટી અથવા જરૂરિયાત અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને લાગુ કરી શકાતી નથી, જેઓ નિઃશંકપણે" નાગરિકોના પછાત વર્ગ "અભિવ્યક્તિમાં આવે છે." જીવન રેડ્ડી, જે. પછી જણાવે છે કે કેટલીક જગ્યાઓ, વિશેષતાઓ અને સુપર–સ્પેશિયાલિટીમાં, અનામત માટેની જોગવાઈઓ સલાહભર્યું રહેશે નહીં (ફકરો ૮૩૮ જુઓ).આખરે, ચુકાદાએ નિર્ણય લીધો કે અનામત માત્ર પ્રારંભિક પ્રવેશના તબક્કે લાગુ થશે અને બઢતીના તબક્કે લાગુ થશે નહીં.

૮. એ નોંધવું અગત્યનું છે કે ઇન્દ્ર સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) માં નવ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોમાંથી આઠ ન્યાયાધીશોએ ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંતને મોટા સમાનતાના સિદ્ધાંતના એક પાસા તરીકે લાગુ કર્યો હતો.હકીકતમાં, ઇન્દ્ર સાહની વિરુદ્ધ ભારત સંઘ અને અન્ય, (૨૦૦૦) ૧ એસ. સી. સી. ૧૬૮ ("ઇન્દ્ર સાહની (૨)") માં, આ અદાલતે ક્રીમી લેયરના પાસા પર ઇન્દ્ર સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) માં આપેલા ચુકાદાઓનો સરસ રીતે સારાંશ નીચે મુજબ આપ્યો છેઃ

“૧૩. ઇન્દ્ર સાહની [૧૯૯૨ સપ (૩) એસ. સી. સી. ૨૧૭:૧૯૯૨ એસ. સી. સી. (એલ એન્ડ એસ) પૂરક ૧:(૧૯૯૨) ૨૨ ATC ૩૮૫] પછાત વર્ગોમાંથી "ક્રીમી લેયર" ને બાકાત રાખવાના પ્રશ્ન પર, આ અદાલતના નવ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોમાંથી આઠ વચ્ચે સંમતિ હતી.આ વતી પાંચ અલગ અલગ ચુકાદાઓ હતા જેમાં "ક્રીમી લેયર" ને ઓળખવા અને બાકાત રાખવાની જરૂર હતી.

૧૪. જીવન રેડ્ડી, જે. નો ચુકાદો પોતાના માટે અને અન્ય ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશો, કનિયા, સી. જે. અને એમ. એન. વેંકટચલૈયા, એ. એમ. અહમદી, જે. (જે તે સમયે હતા) વતી આપવામાં આવ્યો હતો.આ ચુકાદામાં જાતિની સુસંગતતા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો અને એમ પણ કહેવામાં આવ્યું હતું કે પછાત વર્ગનો કોઈ સભ્ય "ઉન્નત સામાજિક સ્તર અથવા દરજ્જો" સુધી પહોંચશે તો તે હવે પછાત વર્ગનો રહેશે નહીં અને તેને નાબૂદ કરવો પડશે.સાવંત, થોમમેન, કુલદિપ સિંહ અને જે. જે. સહાય દ્વારા તેમના અલગ–અલગ ચુકાદાઓમાં સમાન મંતવ્યો વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા હતા.

૧૫. આ પાંચ અલગ–અલગ ચુકાદાઓમાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોનો સંદર્ભ લેવો અને ટૂંકમાં સારાંશ આપવો જરૂરી રહેશે, જે મુદ્દા ૨ થી ૫ પરના નિર્ણય માટે આધાર પૂરો પાડશે.

૧૬. "મીન–ટેસ્ટ" અથવા "ક્રીમી લેયર" ની વિભાવનાને ધ્યાનમાં લેતી વખતે, જે આવક મર્યાદા લાદવાનો સંકેત આપે છે, (પછાત વર્ગમાંથી) વ્યક્તિઓને બાકાત રાખવાના હેતુથી, પેરા ૭૯૧ માં, કોર્ટે નોંધ્યું છે કે બિહાર, તમિલનાડુ, કેરળ રાજ્યોના વકીલ અને પ્રતિવાદીઓ માટેના અન્ય વકીલોએ આવા કોઈપણ ભેદનો સખત વિરોધ કર્યો હતો અને રજૂઆત કરી હતી કે એકવાર આર્થિક માપદંડ સહિત સંબંધિત માપદંડ લાગુ કર્યા પછી કોઈ વર્ગને પછાત વર્ગ તરીકે ઓળખવામાં આવે, તો આર્થિક માપદંડને ફરી એકવાર લાગુ કરવાની અને પછાત વર્ગને બે પેટા–વિભાગોમાં વહેંચવાની મંજૂરી નથી. શ્રેણીઓ.કોર્ટે આ દલીલને નકારી કાઢી હતી અને કહ્યું હતું કે આવા (ક્રીમી લેયર) સામાજિક રીતે ઉન્નત સભ્યોને બાકાત રાખવાથી "વર્ગ" સાચો પછાત વર્ગ બનશે અને અનુચ્છેદ (૪) ના હેતુ અને ઉદ્દેશને વધુ યોગ્ય રીતે પૂર્ણ કરશે.

૧૭. જીવન રેડ્ડી, જે. એ પ્રશ્ન ૩ (ડી) (એસસીસીના પેરા ૭૯૦,૭૯૨,૭૯૩) અને પ્રશ્ન ૧૦ (પેરા ૮૪૩,૮૪૪) હેઠળ "ક્રીમી લેયર" સાથે વ્યવહાર કર્યો હતો.વિદ્વાન ન્યાયાધીશે આ જાહેર કર્યું:પછાત વર્ગોમાં એવા વર્ગો છે જે સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે ખૂબ જ ઉન્નત છે અને તેઓ તે સમુદાયનો આગળનો વર્ગ બનાવે છે.આ ઉન્નત વિભાગો સાચા પછાત વર્ગના નથી.તેઓ (પેરા ૭૯૦) "અન્ય કોઈપણ આગળ વર્ગના સભ્ય જેટલા આગળ" છે.

> "જો કેટલાક સભ્યો સામાજિક રીતે ઘણા આગળ વધી ગયા હોય (જેનો સંદર્ભમાં અર્થ આર્થિક અને શૈક્ષણિક પણ હોઈ શકે છે) તો તેમની અને બાકીના વર્ગ વચ્ચેનો સંબંધ બંધાઈ જાય છે.તેઓ વર્ગમાં અયોગ્ય હશે." (એસસીસી પી. ૭૨૪, પેરા ૭૯૨).

(ભારપૂર્વક)

વિદ્વાન ન્યાયાધીશે કહ્યું:(એસ. સી. સી. પી. ૭૨૪, પેરા ૭૯૨)

> "તેમને એકલા બાકાત રાખ્યા પછી, શું વર્ગ કોમ્પેક્ટ વર્ગ હશે? હકીકતમાં, આવા બાકાત રાખવાથી ખરેખર પછાત લોકોને ફાયદો થાય છે. "

(ભારપૂર્વક)

વિદ્વાન ન્યાયાધીશે કહ્યું હતું કે, પછાતમાં આગળ અને બાકીના પછાત વચ્ચે એક રેખા દોરવી પડશે, પરંતુ એ સુનિશ્ચિત કરવું પડશે કે એક હાથથી જે આપવામાં આવે છે તે બીજા હાથથી છીનવાઈ ન જાય."ક્રીમી લેયર" ને બાકાત રાખવાનો આધાર માત્ર આર્થિક ન હોવો જોઈએ, સિવાય કે આર્થિક પ્રગતિ એટલી ઊંચી હોય કે તેનો અર્થ સામાજિક પ્રગતિ થાય, જેમ કે જ્યાં કોઈ સભ્ય કારખાનાનો માલિક બને છે અને પોતે અન્યને રોજગાર આપવા માટે સક્ષમ હોય છે.આવા કિસ્સામાં, તેની આવક તેના સામાજિક દરજ્જાનું માપ છે.ખેડૂતો માટે, કૃષિ જમીન માલિકીના સંદર્ભમાં રેખા દોરવાની છે.એક માપ તરીકે આવક નક્કી કરતી વખતે, મર્યાદા એવી ન હોવી જોઈએ કે જેના પરિણામે એક હાથથી જે આપવામાં આવે છે તે બીજા હાથથી છીનવી લેવામાં આવે.આવકની મર્યાદા એવી હોવી જોઈએ કે જે સામાજિક પ્રગતિનો અર્થ અને સંકેત આપે.ફરીથી જીવનના વિવિધ ક્ષેત્રોમાં કેટલીક કચેરીઓ છે–જેમાં રહેનારાઓને વધુ તપાસ વિના સામાજિક રીતે અદ્યતન તરીકે ગણી શકાય, જેમ કે "આઈ. એ. એસ. અને આઈ. પી. એસ. અધિકારીઓ અથવા અખિલ ભારતીય સેવાઓમાં અન્ય.આ વ્યક્તિઓના કિસ્સામાં, સમાજમાં તેમનો સામાજિક દરજ્જો ઘણો ઊંચો વધે છે અને વ્યક્તિ હવે સામાજિક રીતે વંચિત નથી.તેમના બાળકોને

તેમની ક્ષમતા સમજવાની સંપૂર્ણ તક મળે છે.તેઓ જીવનની દોડમાં કોઈ પણ રીતે વિકલાંગ નથી.તેમની આવક પણ એવી છે કે તેઓ જરૂરિયાતથી ઉપર છે.તે માત્ર તાર્કિક છે કે આવી વ્યક્તિઓના બાળકોને અનામતનો લાભ આપવામાં આવતો નથી.જો ઉપરોક્ત વર્ગો અથવા વિભાગોને બાકાત રાખવામાં નહીં આવે, તો પછાત વર્ગના સાચા અર્થમાં વંચિત સભ્યો કે જેમની સાથે તેઓ સંબંધ ધરાવે છે તેઓ અનામતના લાભથી વંચિત રહેશે.તેથી, કેન્દ્ર સરકારને ચાર મહિનાની અંદર "ક્રીમી લેયર" ને ઓળખવા અને સૂચિત કરવા માટે (પેરા ૭૯૩) નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે અને આવી સૂચના પછી, પછાત વર્ગની અંદર "ક્રીમી લેયર" ને અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) હેઠળ અનામત દ્વારા આવરી લેવાનું "બંધ" કરવામાં આવશે.જીવન રેડ્ડી, જે. આખરે નિર્દેશ આપ્યો (પ્રશ્ન ૧૦ જુઓ) કે ક્રીમી લેયરનો આધાર સામાજિક પ્રગતિના આધારે હોવો જોઈએ, માત્ર આર્થિક હિતના આધારે નહીં.આવક અથવા વ્યક્તિની મિલકત–માલિકીની હદને સામાજિક પ્રગતિના માપદંડ તરીકે લેવી જોઈએ–અને તે આધારે–સાચા પછાત વર્ગ સુધી પહોંચવા માટે આપેલ જાતિ, સમુદાય અથવા વ્યવસાયિક જૂથમાં "ક્રીમી લેયર" ને બાકાત રાખવું જોઈએ.એક એવી સંસ્થાની રચના કરવાની છે જે નીચે મુજબ આ પ્રશ્નોમાં જઈ શકે છેઃ(એસ. સી. સી. પી. ૭૫૭, પેરા ૮૪૭)

"અમે નિર્દેશ આપીએ છીએ કે આજથી ચાર મહિનાની અંદર કેન્દ્રીય સ્તરે અને રાજ્યોના સ્તરે આવી સંસ્થાની રચના કરવામાં આવે.... જેમણે પછાત બનવાનું બંધ કરી દીધું છે તેમને બાકાત રાખવા અથવા નવા વર્ગોનો સમાવેશ કરવા માટે આ યાદીઓમાં સમયાંતરે સુધારો થવો જોઈએ. "

(ભારપૂર્વક)

ક્રીમી સ્તર [જુઓ પેરા ૮૫૯, પેટા–પેરા (૩) (ડી)] હોઈ શકે છે, અને તેને બાકાત રાખવું જોઈએ.ક્રીમી સ્તરને બાકાત રાખવું પડશે અને "આર્થિક માપદંડ" ને સામાજિક પ્રગતિના સૂચક અથવા માપ તરીકે અપનાવવો પડશે [પેરા ૮૬૦, પેટા–પેરા (૫)].સામાજિક રીતે ઉન્નત વ્યક્તિઓને બાકાત રાખવી જોઈએ [પેરા ૮૬૧ (બી)].આ રીતે જીવન રેડ્ડી, જે. એ સ્થિતિનો સારાંશ આપ્યો.

૧૮. સાવંત, જે. એ પણ સ્વીકાર્યું (એસ. સી. સી. ના પૃષ્ઠ ૫૫૩) કે "પછાત વર્ગોમાં ઓછામાં ઓછી કેટલીક વ્યક્તિઓ અને પરિવારો, ભલે તે સંખ્યામાં નાના હોય, દરેક ક્ષેત્રમાં અન્ય લોકો સાથે સ્પર્ધા કરવાની ક્ષમતા વિકસાવવા માટે પૂરતા સાધનો મેળવે છે.આ એક

નિર્વિવાદ હકીકત છે ".(ભાર મૂકવામાં આવે છે) સામાજિક પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન પછાત વર્ગોના સભ્યો અથવા વર્ગો દ્વારા પ્રાપ્ત આગળની જાતિઓ સાથે "સ્પર્ધા કરવાની ક્ષમતા" દ્વારા કરવામાં આવે છે.કાયદેસર રીતે, તેથી, આ વ્યક્તિઓ અથવા વિભાગો કે જેઓ તે સ્તર સુધી પહોંચ્યા છે, તેઓ હવે પછાત વર્ગના ભાગ તરીકે ઓળખાવા માટે હકદાર નથી, તેમનું મૂળ જન્મચિહ્ન ગમે તે હોય.આ "આગળ" ને "પાછળની બાજુ" માંથી બહાર કાઢવું "ફરજિયાત" છે કારણ કે આ વ્યક્તિઓએ રુબિકન (પીપી) પાર કર્યું છે.૫૫૩–૫૪)."સ્પર્ધા કરવાની ક્ષમતા" નો અર્થ શું થાય છે તે નિર્ણાયક પ્રશ્ન પર, વિદ્વાન ન્યાયાધીશે સમજાવ્યું (પેરા ૫૨૨) કે જો કોઈ વ્યક્તિ ચોથા વર્ગની સેવામાંથી ત્રીજા વર્ગમાં જાય છે, તો તે કોઈ સંકેત નથી કે તે સામાજિક પ્રગતિના આવા તબક્કે પહોંચી ગયો છે, પરંતુ જો તે વ્યક્તિએ "ઉચ્ચ સ્તરના હોદ્દાઓ" માટે સફળતાપૂર્વક સ્પર્ધા કરી હોય અથવા ઓછામાં ઓછું "તે સ્તરની નજીક" હોય, તો તે આવી સ્થિતિમાં પહોંચી ગયો છે.

૧૯. થોમમેન, જે. (પેરા ૨૮૭,૨૯૫,૨૯૬,૩૨૩) એ અવલોકન કર્યું હતું કે જો પછાત વર્ગના કેટલાક સભ્યો પોતાને વધારવા માટે જરૂરી નાણાકીય શક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે, તો બંધારણ તેમને અનામતનું

રક્ષણ આપતું નથી.જો તે "ચોક્કસ પૂર્વનિર્ધારિત આર્થિક સ્તર" પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યું હોય તો ક્રીમીલેયરને "બહાર કાઢવું" અને બાકાત રાખવું પડે છે.

૨૦. કુલદિપ સિંહ, જે. (પેરા ૩૮૫) એ પછાત વર્ગના "સમૃદ્ધ" વર્ગનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.તુલનાત્મક રીતે "પછાત વર્ગના આવા (એસ. આઈ. સી. સમૃદ્ધ) વ્યક્તિઓ–ભલે તેઓએ ઉચ્ચ સ્તરનું શિક્ષણ મેળવ્યું ન હોય–તેઓ સામાજિક ભેદભાવ વિના સમાજમાં આગળ વધવામાં સક્ષમ છે".આ વ્યક્તિઓ તે જૂથના અન્ય લોકો સાથે ભેદભાવ કરે છે જેઓ તુલનાત્મક રીતે ઓછા સમૃદ્ધ હોય છે.તે સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે આ વ્યક્તિઓ સાચા પછાત વર્ગ માટેના લાભોને "ચાવે નહીં".“આ વ્યક્તિઓને અનામતના લાભથી વંચિત રાખવા માટે આર્થિક ટોચમર્યાદા નક્કી કરવાની છે.પરિણામે, પછાત વર્ગોના "સમૃદ્ધ" વર્ગોને દૂર કરવા માટે "માધ્યમ–પરીક્ષણ" અનિવાર્ય છે.

૨૧. સહાય, જે. (પેરા ૬૨૯) એ અવલોકન કર્યું હતું કે સામૂહિકતા અથવા જૂથમાંની વ્યક્તિઓ કે જેમણે "સામાજિક દરજ્જો" અથવા "આર્થિક સમૃદ્ધિ" પ્રાપ્ત કરી હોય, તેઓ અનામતનો દાવો કરવા માટે

વંચિત છે.પસંદગી માટે અરજી કરનારા ઉમેદવારોએ તેમના માતાપિતાની વાર્ષિક આવક જાહેર કરવી આવશ્યક છે, જો તે એક સ્તરથી વધુ હોય, તો તેમને પછાત વર્ગનો ભાગ હોવાનો દાવો કરવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી.મર્યાદા શું હોવી જોઈએ તે રાજ્ય દ્વારા નક્કી થવી જોઈએ.આવક ઉપરાંત, એવી જોગવાઈ કરવામાં આવશે કે જે પછાત વર્ગના લોકો કે જેમણે સમાજમાં કોઈ વિશેષ દરજ્જો પ્રાપ્ત કર્યો હોય, પછી તે રાજકીય હોય કે આર્થિક અથવા જો તેમના માતા–પિતા ઉચ્ચ સેવામાં હોય તો આવી વ્યક્તિઓને અનામતનો લાભ લેવાથી બાકાત રાખવી જોઈએ."ક્રીમી લેયર" ને બાકાત રાખવાથી સામાજિક હેતુ પ્રાપ્ત થાય છે.આવી વ્યક્તિઓને વ્યક્તિગત રીતે અથવા સામૂહિક રીતે દૂર કરવા માટેની કોઈપણ કાયદાકીય અથવા વહીવટી કાર્યવાહી બંધારણીય રીતે અમાન્ય ન હોઈ શકે. ”

ઉપરોક્ત ચુકાદાના ફકરા ૨૭માં, આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંત અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ (૧) માં નીચે મુજબ છેઃ

“(i) સમાન અને અસમાન, બેવડા પાસાઓ

૨૭. પછાત વર્ગમાં "ક્રીમી લેયર" ને આગળના વર્ગોની સમકક્ષ ગણવામાં આવે છે અને તે અનામતનો લાભ મેળવવા માટે હકદાર નથી, તે સ્પષ્ટ છે કે જો "ક્રીમી લેયર" ને બાકાત રાખવામાં નહીં આવે, તો અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ (૧) નું ભેદભાવ અને ઉલ્લંઘન થશે કારણ કે સમાન (પછાત વર્ગોના આગળ અને ક્રીમી લેયર) સાથે અસમાન વ્યવહાર કરી શકાતો નથી.ફરીથી, ક્રીમી લેયરને બાકાત રાખવું એ ભારતના બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૪,૧૬ (૧) અને ૧૬ (૪) નું પણ ઉલ્લંઘન હશે કારણ કે અસમાન (ક્રીમી લેયર) ને સમાન ગણી શકાય નહીં, એટલે કે બાકીના પછાત વર્ગની સમાન ગણી શકાય નહીં.વિવેચના આ બે પાસાઓ ખાસ કરીને સાવંત, જે. ના ચુકાદામાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે, જ્યાં વિદ્વાન ન્યાયાધીશે નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:(એસ. સી. સી. પૃષ્ઠ ૫૫૩, પરિચ્છેદ ૫૨૦)

> "[આવા અદ્યતન વિભાગોને વિશેષ લાભો આપવાનું ચાલુ રાખવું, સમાન લોકો સાથે અસમાન વ્યવહાર કરવા સમાન ગણાશે.બીજું, તેમને બાકીના પછાત વર્ગો સાથે સ્થાન આપવું એ અસમાન લોકો સાથે સમાન વ્યવહાર કરવા સમાન હશે. "
>
> (ભારપૂર્વક)

આમ, ક્રીમી લેયરને અનામતના લાભમાંથી બાકાત રાખવાનો ઈનકાર કરતી કોઈપણ વહીવટી અથવા કાયદાકીય કાર્યવાહી અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ (૧) અને અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) નું પણ ઉલ્લંઘન કરશે.અમે ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતના પ્રકાશમાં અનુચ્છેદ ૩,૪ અને ૬ ની માન્યતાની તપાસ કરીશું...."

૯. આગામી ચુકાદો જેની સાથે આપણે સીધો સંબંધ ધરાવીએ છીએ તે ચિન્નૈયા (સુપ્રા) નો ચુકાદો છે.આ કેસમાં, આંધ્ર પ્રદેશ અનુસૂચિત જાતિ (આરક્ષણનું તર્કસંગતકરણ) અધિનિયમ, ૨૦૦૦ની માન્યતાને પડકારવામાં આવ્યો હતો અને આંધ્ર પ્રદેશ હાઈકોર્ટની પાંચ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ૪ ની બહુમતીથી ફગાવી દીધી હતીઃ૧.અનુસૂચિત જાતિઓની તરફેણમાં જે ૧૫ ટકા અનામત આપવામાં આવી હતી તેને ચાર જૂથોમાં અલગ–અલગ ટકાવારીમાં વહેંચવામાં આવી હતી–૧ ટકાની હદ સુધી જૂથ એ; ૭ ટકાની હદ સુધી જૂથ બી; ૬ ટકાની હદ સુધી જૂથ સી; અને ૧ ટકાની હદ સુધી જૂથ ડી.બંધારણીય બેન્ચ વતી મુખ્ય ચુકાદામાં, હેગડે, જે. એ નીચે મુજબ વિચારણા માટે ત્રણ પ્રશ્નો રજૂ કર્યા હતાઃ

"૧૨. રેકોર્ડ પરની દલીલો અને આપણી સમક્ષ સંબોધવામાં આવેલી દલીલોમાંથી આપણા વિચારણા માટે ત્રણ પ્રશ્નો ઉભા થાય છેઃ

(૧) શું વિવાદિત કાયદો ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૪૧ (૨) નું ઉલ્લંઘન કરે છે?

(૨) શું વિવાદિત કાયદો કાયદાકીય ક્ષમતાના અભાવને કારણે બંધારણીય રીતે અમાન્ય છે?

(૩) શું વિવાદિત કાયદો અનુસૂચિત જાતિઓનું પેટા વર્ગીકરણ અથવા સૂક્ષ્મ વર્ગીકરણ કરે છે જેથી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન થાય? "

ત્યારબાદ અનુચ્છેદ ૩૪૧ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં અનુસૂચિત જાતિઓની રાષ્ટ્રપતિની સૂચિને સૂચિત કરવાની છે.ત્યારબાદ ઉપરોક્ત સૂચિમાંથી કોઈપણ સમાવેશ અથવા બાકાત ફક્ત સંસદ દ્વારા અનુચ્છેદ ૩૪૧ (૨) હેઠળ જ કરી શકાય છે (ફકરો ૧૩ જુઓ).ત્યારબાદ અદાલતે પછાતપણાના આધારે અનુસૂચિત જાતિઓના જૂથોમાં વિભાજનને નકારી કાઢ્યું અને ઈન્દ્ર સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) ને અલગ પાડ્યું (ફકરા ૧૯ થી ૨૧ જુઓ).તે પછી યોજાયો હતોઃ

"૨૬. આમ બંધારણની યોજનામાંથી, અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને એન. એમ. થોમસ [(૧૯૭૬) ૨ એસસીસી ૩૧૦ ના કેસમાં આ

અદાલતના ઉપરોક્ત મંતવ્યોઃ૧૯૭૬ એસ. સી. સી. (એલ. એન્ડ. એસ.) ૨૨૭] એ સ્પષ્ટ છે કે એકવાર રાષ્ટ્રપતિની યાદીમાં સામેલ થયેલી જાતિઓ પોતે જ એક વર્ગ બનાવે છે.જો તેઓ બંધારણ હેઠળ એક વર્ગ છે, તો કોઈપણ વિચારણાના આધારે વ્યક્તિઓના આ વર્ગોનું કોઈપણ વિભાજન રાષ્ટ્રપતિની સૂચિ સાથે છેડછાડ સમાન હશે. ”

ઇન્દ્રા સાહની (૧) (સુપ્રા) ને પછી નીચે પ્રમાણે ઓળખવામાં આવ્યા હતા અને અલગ પાડવામાં આવ્યા હતાઃ

“૩૮. પ્રતિવાદીઓ વતી, એવું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે ઇન્દ્રા સાહની કેસમાં [૧૯૯૨ સપ્લિમેન્ટ (૩) એસ. સી. સી. ૨૧૭] અદાલતે અન્ય પછાત સમુદાયોને તેમના તુલનાત્મક અવિકસિતતાના આધારે પછાત અને વધુ પછાત તરીકે પેટા વર્ગીકરણ કરવાની મંજૂરી આપી હતી, તેથી, અનુસૂચિત જાતિઓની રાષ્ટ્રપતિની યાદીમાં ગણાયેલા વર્ગમાં સમાન વર્ગીકરણ કાયદામાં સ્વીકાર્ય છે.અમને નથી લાગતું કે અન્ય પછાત વર્ગોના પેટા વર્ગીકરણ માટે ઇન્દ્રા સાહની કેસ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોને રાષ્ટ્રપતિ યાદીમાં અનુસૂચિત જાતિઓના પેટા વર્ગીકરણ અથવા પેટા જૂથ માટે પૂર્વવર્તી કાયદા

તરીકે લાગુ કરી શકાય છે કારણ કે તે જ ચુકાદાએ ખાસ કરીને એવું માન્યું છે કે અન્ય પછાત વર્ગોના પેટા વિભાગો અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને લાગુ પડતા નથી.અમારું માનવું છે કે આ સ્પષ્ટ કારણ છે એટલે કે બંધારણે પોતે જ અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની સૂચિને રાજ્ય સરકારોના હસ્તક્ષેપથી દૂર રાખી છે.

૩૯. કાયદામાં સંમિશ્રિત કાનૂની બંધારણીય નીતિએ બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ની કસોટીનો જવાબ આપવો આવશ્યક છે.સ્વીકાર્ય છે કે નહીં તે વર્ગીકરણને પ્રાપ્ત કરવા માટે માંગવામાં આવેલી વસ્તુના ટચસ્ટોન પર નક્કી કરવું આવશ્યક છે.જો અનામતનો ઉદ્દેશ સામાજિક, શૈક્ષણિક અને આર્થિક રીતે પછાત વર્ગની તરફેણમાં હકારાત્મક પગલાં લેવાનો હોય, તો તેના વહીવટી અથવા કાયદાકીય કાર્યનો ઉપયોગ કરતી વખતે રાજ્યનો અધિકારક્ષેત્ર એ નક્કી કરવાનો છે કે જાહેર સેવામાં અથવા શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં પ્રવેશ મેળવવા માટે તેમના માટે કેટલું અનામત આપવું જોઈએ.અમારા મતે, આવા વર્ગને પેટા વિભાજિત કરી શકાતો નથી જેથી તે જ વર્ગના અન્ય સભ્યોની સરખામણીએ અનુસૂચિત જાતિઓના નાના પ્રમાણને વધુ પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે.

૪૦. વધુમાં, જ્યારે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના સંઘની સેવાઓમાં રોજગારના દાવાઓ પર વિચાર કરવામાં આવે ત્યારે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૩૫ દ્વારા મૂકવામાં આવેલા કાર્યક્ષમ વહીવટ પર ભાર મૂકવો પણ ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ. "

અંતે, કોર્ટે ચુકાદો આપ્યોઃ

"૪૩. હકીકત એ છે કે અનુસૂચિત જાતિના સભ્યો પછાત વર્ગોમાં સૌથી વધુ પછાત છે અને વિવાદિત કાયદો બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૫ની પેટા અનુચ્છેદ (૪) અને અનુચ્છેદ ૧૬ના પેટા અનુચ્છેદ (૪) બંનેની દ્રષ્ટિએ તેમનું પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ ન હોવાના આધારે પહેલેથી જ આગળ વધી ચૂક્યો છે, તેથી સૂક્ષ્મ વર્ગીકરણ દ્વારા વધુ વર્ગીકરણને મંજૂરી નથી.વિવિધ વર્ગના લોકોનું તેમની સંબંધિત જાતિના આધારે આ પ્રકારનું વર્ગીકરણ પણ વાજબીતાના સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન હશે.અનુચ્છેદ ૩૪૧ પૂરી પાડે છે કે રાષ્ટ્રપતિ યાદીમાંથી જાતિઓના એક ભાગ અથવા જૂથને પણ બાકાત રાખવાનું કામ સંસદ દ્વારા જ થઈ શકે છે.તેનો તાર્કિક પરિણામ એ હશે કે રાજ્ય

વિધાનસભાઓને આવું કરવા પર પ્રતિબંધ છે.બંધારણના હેતુ માટે અનુસૂચિત જાતિના સભ્યોને લાભ આપવા માટે એક સમાન માપદંડ અપનાવવો આવશ્યક છે.આ વિવાદિત કાયદો ઉપરોક્ત બંધારણીય યોજનાની વિરુદ્ધ હોવાથી તેને ટકાવી શકાતો નથી.

૪૪. ઉપર જણાવેલા કારણોસર, અમારો એવો મત છે કે આ વિવાદિત કાયદો રાજ્યની કાયદાકીય ક્ષમતાની બહાર હોવા ઉપરાંત બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું પણ ઉલ્લંઘન કરે છે અને તેથી તેને બંધારણની સત્તાની બહાર જાહેર કરવામાં આવે છે. ”

એક અલગ સહમત ચુકાદામાં, સિન્હા, જે., ફકરા ૯૫ માં ઈન્દ્ર સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) અને ક્રીમી લેયર ખ્યાલનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી જણાવે છેઃ

“૯૬. પરંતુ આપણે એ જણાવવું જોઈએ કે જ્યારે પણ અનુસૂચિત જાતિના સંદર્ભમાં આવી પરિસ્થિતિ ઊભી થાય છે, ત્યારે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૪૧ ના પેટા અનુચ્છેદ (૨) ની દ્રષ્ટિએ જરૂરી કાયદાકીય પગલાં લેવા માટે માત્ર સંસદ જ રહેશે.રાજ્યો પાસે તેના માટે કાયદાકીય ક્ષમતા નથી. ”

તે પછી તારણ કાઢવામાં આવ્યું હતું:

> "૧૧૧. બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ અનુસાર અમુક જાતિઓ અને જનજાતિઓને અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ તરીકે જાહેર કરવાની જોગવાઈ છે.ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનો ઉદ્દેશ અનુસૂચિત જાતિ આદેશ અને અનુસૂચિત જનજાતિ આદેશમાં નિર્દિષ્ટ નાગરિકોના પછાત વર્ગને આર્થિક અને શૈક્ષણિક પછાતપણાને ધ્યાનમાં રાખીને રક્ષણ આપવાની જોગવાઈ કરવાનો છે, જેનાથી તેઓ પીડાય છે.બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૪૧ (૧) ની દ્રષ્ટિએ માત્ર ભારતના રાષ્ટ્રપતિ જ તેના માટે યોગ્ય જાહેરનામું બહાર પાડવા માટે અધિકૃત છે.બંધારણ (અનુસૂચિત જાતિ) આદેશ, ૧૯૫૦ અનુચ્છેદ ૩૪૧ (૧) ના સંદર્ભમાં બનાવવામાં આવ્યો છે. "

આમ, કોર્ટે આંધ્રપ્રદેશ અનુસૂચિત જાતિ (અનામતનું તર્કસંગતકરણ) અધિનિયમ, ૨૦૦૦ને રદ કર્યો હતો.

૧૦. ચિન્નૈયા (ઉપરોક્ત) માં ચુકાદો ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ દ્વારા ૨૦/૦૮/૨૦૧૪ ના આદેશ દ્વારા મોટી બેન્ચને મોકલવામાં આવ્યો છે.આનું

કારણ એ છે કે, ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ અનુસાર, ચિન્નૈયા (ઉપરોક્ત) ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૩૮ અને ઇન્દ્ર સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) ની વિરુદ્ધ છે.ચિન્નૈયા (સુપ્રા) ની શુદ્ધતા આપણી સામે ઊભી થતી નથી, તેથી આપણે આ સંદર્ભ વિશે વધુ કહેવાની જરૂર નથી જે તેના પોતાના ગુણદોષ પર નક્કી કરવામાં આવશે.

૧૧. આ ચુકાદાની નજીક નાગરાજ (સુપ્રા) માં ચુકાદો છે.આ કેસમાં, અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) અને ૧૬ (૪–બી) ને આ આધાર પર પડકારવામાં આવી હતી કે તેઓ બંધારણના મૂળભૂત માળખાનું ઉલ્લંઘન કરે છે.બંને પક્ષોના વકીલોની દલીલોનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે સમાનતા એ લોકશાહીનો સાર છે અને તે મુજબ, બંધારણના મૂળભૂત માળખાનો એક ભાગ છે (ફકરો ૩૩ જુઓ).આ સિદ્ધાંતના અમલીકરણની બાબતમાં કાર્યકારી કસોટી પછી લાગુ કરવામાં આવી હતી, જે ઈન્દિરા નહેરુ ગાંધી વિરુદ્ધ રાજ નારાયણ અને અન્ન, ૧૯૭૫ પૂરક એસ. સી. સી. ૧ (ફકરા ૩૭ અને ૩૮ જુઓ) માં ચંદ્રચૂડ, જે. ના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કરે છે.અનામત અને તેની હદ સાથે વ્યવહાર કર્યા પછી, અદાલતે બંધારણીય સુધારાઓની ઝીણવટભરી બાબતોમાં પ્રવેશ કર્યો અને નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યોઃ

“શું વિવાદિત બંધારણીય સુધારાઓ મૂળભૂત માળખાના સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન કરે છે?

૧૦૧. વિવાદિત સુધારા કાયદાઓની બંધારણીય માન્યતાને પડકારવાની બાબતમાં જે મુખ્ય પ્રશ્ન ઊભો થાય છે તે છે–શું સંસદની સુધારા કરવાની સત્તા પરની બંધારણીય મર્યાદાઓને વિવાદિત સુધારાઓ દ્વારા નાબૂદ કરવામાં આવે છે જેથી બંધારણના મૂળભૂત માળખાનું ઉલ્લંઘન થાય.

૧૦૨. મૂળભૂત માળખાના સિદ્ધાંતના અમલીકરણની બાબતમાં, બેવડા પરીક્ષણોને સંતોષવા પડે છે, એટલે કે, "પહોળાઈ પરીક્ષણ" અને "ઓળખ પરીક્ષણ".અહીં ઉપર જણાવ્યા મુજબ, "કેચ–અપ" નિયમ અને "પરિણામી વરિષ્ઠતા" ની વિભાવના બંધારણીય જરૂરિયાતો નથી.તેઓ અનુચ્છેદ ૧૬ ની કલમો (૧) અને (૪) માં ગર્ભિત નથી.તે બંધારણીય મર્યાદાઓ નથી.તેઓ સેવા ન્યાયશાસ્ત્રમાંથી મેળવેલા ખ્યાલો છે.આ બંધારણીય સિદ્ધાંતો નથી.તેઓ ધર્મનિરપેક્ષતા, સંઘવાદ વગેરે જેવા સ્વયંસિદ્ધ નથી. આ વિભાવનાઓનું અપ્રમાણન અથવા આ વિભાવનાઓનો સમાવેશ બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૪,૧૫ અને ૧૬ દ્વારા દર્શાવેલ સમાનતા

સંહિતામાં ફેરફાર કરતું નથી.અનુચ્છેદ ૧૬ના પેટા અનુચ્છેદ (૧) રાજ્યને સમાજમાં પછાત વર્ગોના અનિવાર્ય હિતોની નોંધ લેવાથી રોકી શકતી નથી.અનુચ્છેદ ૧૬ ના પેટા અનુચ્છેદ (૧) અને (૪) એ અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ સમાનતાના સિદ્ધાંતનું પુનરાવર્તન છે.અનુચ્છેદ ૧૬ના પેટા અનુચ્છેદ (૪) આરક્ષણ દ્વારા સકારાત્મક કાર્યવાહીનો ઉલ્લેખ કરે છે.જોકે, અનુચ્છેદ ૧૬ના પેટા અનુચ્છેદ (૪) જણાવે છે કે યોગ્ય સરકાર એવા કિસ્સાઓમાં અનામતની જોગવાઈ કરવા માટે સ્વતંત્ર છે કે જ્યાં તેને માત્રાત્મક માહિતીના આધારે સંતોષ થાય કે પછાત વર્ગનું સેવાઓમાં અપૂરતું પ્રતિનિધિત્વ છે.તેથી, દરેક કિસ્સામાં જ્યાં રાજ્ય અનામત આપવાનું નક્કી કરે છે ત્યાં બે સંજોગો અસ્તિત્વમાં હોવા જોઈએ, એટલે કે, "પછાતપણું" અને "પ્રતિનિધિત્વની અપર્યાપ્તતા".ઉપર જણાવ્યા મુજબ, સમાનતા, ન્યાય અને કાર્યક્ષમતા પરિવર્તનશીલ પરિબળો છે.આ પરિબળો સંદર્ભ–વિશિષ્ટ છે.આ ત્રણ પરિબળોને ઓળખવા અને માપવા માટે કોઈ નિશ્ચિત માપદંડ નથી, તે દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધારિત હશે.રાજ્ય દ્વારા સત્તાના ઉપયોગની રીત પર આ મર્યાદાઓ છે.વિવાદિત સુધારાઓ દ્વારા આમાંથી કોઈ પણ મર્યાદા દૂર કરવામાં આવી નથી.જો સંબંધિત રાજ્ય પછાતપણું, અપર્યાપ્તતા અને એકંદર વહીવટી કાર્યક્ષમતાને ઓળખવામાં અને માપવામાં નિષ્ફળ જાય તો તે

ઘટનામાં અનામત માટેની જોગવાઈ અમાન્ય રહેશે.આ સુધારાઓ અનુચ્છેદ ૧૪,૧૫ અને ૧૬ (સમાનતાના સિધ્ધાંત) ના માળખામાં ફેરફાર કરતા નથી.અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) માં ઉલ્લેખિત પરિમાણો જાળવી રાખવામાં આવ્યા છે.અનુચ્છેદ (૪–એ) અનુચ્છેદ ૧૬ના પેટા અનુચ્છેદ (૪) પરથી લેવામાં આવી છે.અનુચ્છેદ (૪–એ) માત્ર એસસી અને એસટી સુધી મર્યાદિત છે.તેથી, વર્તમાન કેસ બંધારણની ઓળખને બદલતો નથી."સુધારા" શબ્દનો અર્થ પરિવર્તન થાય છે.સવાલ એ છે કે શું વિવાદિત સુધારાઓ મૂળ બંધારણને નકારી કાઢે છે.અરજદારો વતી ભારપૂર્વક વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન સૂચવે છે કે આ અદાલતના નિર્ણયોને રદ કરવા માટે સંસદ દ્વારા વિવાદિત સુધારા જાહેર કરવામાં આવ્યા છે.અમને આ દલીલમાં કોઈ યોગ્યતા દેખાતી નથી.બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૪૧ હેઠળ આ અદાલતની જાહેરાત એ દેશનો કાયદો છે.વીરપાલ સિંહ [(૧૯૯૫) ૬ એસ. સી. સી. ૬૮૪ માં આ અદાલતના ચુકાદાઓ:૧૯૯૬ એસસીસી (એલ એન્ડ એસ) ૧: (૧૯૯૫) ૩૧ ATC ૮૧૩], અજીત સિંહ (I) [(૧૯૯૬) ૨ SCC ૭૧૫:૧૯૯૬ એસસીસી (એલ એન્ડ એસ) ૫૪૦:(૧૯૯૬) ૩૩ એટીસી ૨૩૯:AIR ૧૯૯૬ SC ૧૧૮૯], અજીત સિંહ (II) [(૧૯૯૯) ૭ SCC ૨૦૯:૧૯૯૯ એસ. સી. સી. (એલ એન્ડ એસ)

૧૨૩૯] અને ઈન્દ્ર સાહની [૧૯૯૨ સપ (૩) એસ. સી. સી. ૨૧૭:૧૯૯૨ એસ. સી. સી. (એલ એન્ડ એસ) પૂરક ૧:(૧૯૯૨) ૨૨ એ. ટી. સી. ૩૮૫] આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાઓ હતા જેણે દેશના કાયદાનો ઉચ્ચાર કર્યો હતો.આ તે કાયદો છે જેને વિવાદિત બંધારણીય સુધારાઓ દ્વારા બદલવાની માંગ કરવામાં આવી છે.વિવાદિત બંધારણીય સુધારાઓ પ્રકૃતિમાં સક્ષમ છે.તેઓ અનામત પૂરી પાડવાનું કામ રાજ્યો પર છોડી દે છે.તે સારી રીતે સ્થાપિત છે કે સંસદ કાયદો ઘડતી વખતે "અધિકાર" ની સામગ્રી પ્રદાન કરતી નથી.આ સામગ્રી સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાઓ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવે છે.જો યોગ્ય સરકાર અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) અને અનુચ્છેદ ૩૩૫ના માપદંડોને ધ્યાનમાં લીધા વિના અનામતની જોગવાઈ કરતો કાયદો બનાવે છે, તો આ અદાલત ચોક્કસપણે આવા કાયદાને રદ કરશે અને તેને રદ કરશે."પહોળાઈ પરીક્ષણ" લાગુ કરવાથી, આપણે કોઈ પણ બંધારણીય મર્યાદાઓને નાબૂદ કરતા નથી."ઓળખ" ની કસોટી લાગુ કરતાં, આપણને સમાનતા સંહિતાના હાલના માળખામાં કોઈ ફેરફાર જોવા મળતો નથી.ઉપર જણાવ્યા મુજબ, બિનસાંપ્રદાયિકતા, સંઘવાદ વગેરે જેવા કોઈ પણ સિદ્ધાંત કે જે મૂળભૂત સિદ્ધાંતો છે તેનું વિવાદિત બંધારણીય સુધારાઓ દ્વારા ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું નથી.સમાનતાના બે પાસાં છે–"ઔપચારિક

સમાનતા" અને "પ્રમાણસર સમાનતા".પ્રમાણસર સમાનતા એ "હકીકતમાં" સમાનતા છે જ્યારે ઔપચારિક સમાનતા એ "કાયદામાં" સમાનતા છે.કાયદાના શાસનમાં ઔપચારિક સમાનતા અસ્તિત્વમાં છે.પ્રમાણસર સમાનતાના કિસ્સામાં રાજ્ય દ્વારા ઉદાર લોકશાહીના માળખામાં સમાજના વંચિત વર્ગોની તરફેણમાં હકારાત્મક પગલાં લેવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે.સમાનતાવાદી સમાનતા એ પ્રમાણસરની સમાનતા છે. ”

xxx xxx xxx

“૧૦૪. વર્તમાન કેસમાં ઉપરોક્ત પરીક્ષણોને લાગુ કરવાથી, બંધારણ (એંસી–સેકન્ડ) સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૦૦ સહિત કોઈપણ વિવાદિત સુધારા દ્વારા મૂળભૂત માળખાનું ઉલ્લંઘન થયું નથી.અનુચ્છેદ ૩૩૫ હેઠળની બંધારણીય મર્યાદામાં છૂટછાટ આપવામાં આવી છે અને તેને નાબૂદ કરવામાં આવી નથી.ઉપર જણાવ્યા મુજબ, ભલે તે અનામત હોય કે મૂલ્યાંકન, બન્નેમાંથી કોઈ એકમાં અતિશયતા બંધારણીય આદેશનું ઉલ્લંઘન કરશે.જોકે, આ કવાયત દરેક કેસની હકીકતો પર આધારિત હશે.અમારા મતે, સુધારાની સત્તાના ઉપયોગનું ક્ષેત્ર વિવાદિત સુધારાઓ દ્વારા જાળવી

રાખવામાં આવ્યું છે, કારણ કે વિવાદિત સુધારાઓએ માત્ર સક્ષમ જોગવાઈઓ રજૂ કરી છે કારણ કે, ઉપર જણાવ્યા મુજબ, યોગ્યતા, કાર્યક્ષમતા, પછાતપણું અને અપર્યાપ્તતાને શૂન્યાવકાશમાં ઓળખી અને માપી શકાતી નથી.વધુમાં, અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) અને અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–બી) અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) ની પેટર્નમાં આવે છે અને જ્યાં સુધી તે કલમોમાં ઉલ્લેખિત માપદંડોનું રાજ્યો દ્વારા પાલન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી અનામતની જોગવાઈને ખોટી ન ગણી શકાય.અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) અને ૧૬ (૪–બી) એ અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) હેઠળ સમાનતાના સિદ્ધાંતમાં વર્ગીકરણ છે. ”

ત્યારબાદ કોર્ટે નીચે પ્રમાણે તારણ કાઢ્યું:

“૧૨૧. વિવાદિત બંધારણીય સુધારાઓ કે જેના દ્વારા અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) અને ૧૬ (૪–બી) દાખલ કરવામાં આવ્યા છે તે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) માંથી વહે છે.તેઓ અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) ના માળખામાં ફેરફાર કરતા નથી.તેઓ નિયંત્રણ પરિબળો અથવા અનિવાર્ય કારણોને જાળવી રાખે છે, એટલે કે પછાતપણું અને પ્રતિનિધિત્વની અપૂર્તતા જે રાજ્યોને અનુચ્છેદ ૩૩૫ હેઠળ રાજ્ય વહીવટીતંત્રની એકંદર કાર્યક્ષમતાને ધ્યાનમાં રાખીને અનામત આપવા માટે સક્ષમ બનાવે

છે.આ વિવાદિત સુધારા માત્ર એસસી અને એસટી સુધી મર્યાદિત છે. તેઓ કોઈ પણ બંધારણીય જરૂરિયાતોને નાબૂદ કરતા નથી, જેમ કે ૫૦ ટકાની ટોચમર્યાદા (માત્રાત્મક મર્યાદા), ક્રીમી લેયર (ગુણાત્મક બાકાત) ની વિભાવના, એક તરફ ઓ. બી. સી. અને બીજી તરફ અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ વચ્ચેનું પેટા–વર્ગીકરણ જે ઇન્દ્ર સાહની [૧૯૯૨ સપ્લિમેન્ટ (૩) એસ. સી. સી. ૨૧૭:૧૯૯૨ એસસીસી (એલ એન્ડ એસ) પૂરક ૧:(૧૯૯૨) ૨૨ એટીસી ૩૮૫], આર. કે. સભરવાલ [(૧૯૯૫) ૨ એસસીસી ૭૪૫ માં યોજાયેલી રિપ્લેસમેન્ટની ઇનબિલ્ટ વિભાવના સાથે પોસ્ટ–આધારિત રોસ્ટરની વિભાવના:૧૯૯૫ એસસીસી (એલ એન્ડ એસ) ૫૪૮:(૧૯૯૫) ૨૯ એટીસી ૪૮૧].

૧૨૨. અમે પુનરાવર્તન કરીએ છીએ કે ૫૦ ટકાની ટોચમર્યાદા, ક્રીમી લેયરની વિભાવના અને અનિવાર્ય કારણો, એટલે કે પછાતપણું, પ્રતિનિધિત્વની અપર્યાપ્તતા અને એકંદર વહીવટી કાર્યક્ષમતા એ તમામ બંધારણીય જરૂરિયાતો છે જેના વિના અનુચ્છેદ ૧૬ માં તકની સમાનતાનું માળખું તૂટી જશે.

૧૨૩. જો કે, આ કિસ્સામાં, ઉપર જણાવ્યા મુજબ, મુખ્ય મુદ્દો "અનામતની મર્યાદા" સાથે સંબંધિત છે.આ સંબંધમાં સંબંધિત રાજ્યએ દરેક કેસમાં અનામતની જોગવાઈ કરતા પહેલા પછાતપણું, પ્રતિનિધિત્વની અપર્યાપ્તતા અને એકંદર વહીવટી કાર્યક્ષમતા જેવા અનિવાર્ય કારણોનું અસ્તિત્વ દર્શાવવું પડશે.ઉપર જણાવ્યા મુજબ, વિવાદિત જોગવાઈ એક સક્ષમ જોગવાઈ છે.રાજ્ય બઢતીની બાબતોમાં એસસી/એસટી માટે અનામત આપવા માટે બંધાયેલ નથી.જો કે, જો તેઓ તેમની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવા અને આવી જોગવાઈ કરવા માંગતા હોય, તો રાજ્યએ અનુચ્છેદ ૩૩૫નું પાલન કરવા ઉપરાંત વર્ગની પછાતતા અને જાહેર રોજગારમાં તે વર્ગના પ્રતિનિધિત્વની અપૂર્તતા દર્શાવતી માત્રાત્મક માહિતી એકત્રિત કરવી પડશે.તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે જો રાજ્ય પાસે ઉપર જણાવ્યા મુજબ અનિવાર્ય કારણો હોય તો પણ રાજ્યએ એ જોવું પડશે કે તેની અનામતની જોગવાઈ અતિશયતા તરફ દોરી ન જાય જેથી ૫૦ ટકાની ટોચમર્યાદાનો ભંગ ન થાય અથવા ક્રીમી લેયરને નાબૂદ ન થાય અથવા અનામતને અનિશ્ચિત સમય સુધી લંબાવવામાં ન આવે.

૧૨૪. ઉપરોક્ત બાબતોને આધિન, અમે બંધારણ (૭૭મો સુધારો) અધિનિયમ, ૧૯૯૫; બંધારણ (૮૧મો સુધારો) અધિનિયમ,

૨૦૦૦; બંધારણ (૮૨મો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૦૦ અને બંધારણ (૮૫મો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૦૧ની બંધારણીય માન્યતાને સમર્થન આપીએ છીએ. ”

૧૨. હવે આપણે અશોક કુમાર ઠાકુર વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, (૨૦૦૮) ૬ એસ. સી. સી. ૧ માં બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદા પર આવીએ છીએ.આ કેસમાં બંધારણ (૯૩મો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૦૫ દ્વારા ઉમેરવામાં આવેલી અનુચ્છેદ ૧૫ (૫) ને પડકારવામાં આવી હતી.બાલાકૃષ્ણન, સી. જે., આરક્ષણ સાથે સંકળાયેલા આ અદાલતના વિવિધ ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, ખાસ કરીને એવું માન્યું હતું કે "ક્રીમી લેયર" સિદ્ધાંત અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને લાગુ પડતો નથી કારણ કે તે માત્ર પછાત વર્ગની ઓળખનો સિદ્ધાંત છે અને સમાનતાના સિદ્ધાંત તરીકે લાગુ પડતો નથી (ફકરા ૧૭૭ થી ૧૮૬ જુઓ).પસાયત, જે., પોતાના અને ઠક્કર, જે. માટે બોલતા જણાવ્યું હતું કે વર્તમાન કેસમાં ધ્યાન અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ પર નહીં પરંતુ અન્ય પછાત વર્ગો પર હતું (ફકરો ૨૯૩ જુઓ).ભંડારી, જે. એ ફકરા ૩૯૫ અને ૬૩૩ માં નીચે મુજબ જણાવ્યું છેઃ

“૩૯૫. સાહની (૧) [૧૯૯૨ સપ (૩) એસ. સી. સી. ૨૧૭:૧૯૯૨ એસ. સી. સી. (એલ એન્ડ એસ) પૂરક ૧:(૧૯૯૨)

૨૨ ATC ૩૮૫] સમગ્ર ચર્ચા માત્ર અન્ય પછાત વર્ગો સુધી મર્યાદિત હતી.તેવી જ રીતે, તાત્કાલિક કેસમાં, સમગ્ર ચર્ચા માત્ર અન્ય પછાત વર્ગો સુધી મર્યાદિત હતી.તેથી, હું અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે ક્રીમી લેયરને બાકાત રાખવાની લાગુતા અંગે કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરતો નથી. ”

xxx xxx xxx

“૬૩૩. ઇન્દ્ર સાહની (૧) [૧૯૯૨ સપ (૩) એસ. સી. સી. ૨૧૭:૧૯૯૨ એસ. સી. સી. (એલ એન્ડ એસ) પૂરક ૧:(૧૯૯૨) ૨૨ એટીસી ૩૮૫], ક્રીમી લેયર બાકાત માત્ર ઓ. બી. સી. ના સંદર્ભમાં હતું. એસ. સી. સી. પી. માં બહુમતી માટે બોલતા રેડ્ડી, જે. દ્વારા , પેરા ૭૯૨ માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે "તેમની ચર્ચા માત્ર અન્ય પછાત વર્ગો સુધી મર્યાદિત છે અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અનુસૂચિત જાતિઓના કિસ્સામાં તેની કોઈ સુસંગતતા નથી".તેવી જ રીતે, તાત્કાલિક કેસમાં, સમગ્ર ચર્ચા માત્ર અન્ય પછાત વર્ગો સુધી મર્યાદિત હતી.તેથી, હું અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે ક્રીમી લેયરને બાકાત રાખવાની લાગુતા અંગે કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરતો નથી.

રવીન્દ્રન, જે., એક અલગ ચુકાદામાં, નાગરાજ (સુપ્રા) નો ઉલ્લેખ કરતી વખતે, નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતોઃ

> "૬૬૫. ક્રીમી લેયરને બાકાત રાખવાની જરૂરિયાત અશોક કુમાર ઠાકુર વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય [(૧૯૯૫) ૫ એસ. સી. સી. ૪૦૩ માં આ અદાલતના અનુગામી નિર્ણયોમાં પુનરાવર્તિત કરવામાં આવી છેઃ૧૯૯૫ એસસીસી (એલ એન્ડ એસ) ૧૨૪૮:(૧૯૯૫) ૩૧ એટીસી ૧૫૯], ઇન્દ્ર સાહની વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [(૧૯૯૬) ૬ એસસીસી ૫૦૬:૧૯૯૬ એસસીસી (એલ એન્ડ એસ) ૧૪૭૭] અને એમ. નાગરાજ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [(૨૦૦૬) ૮ એસસીસી ૨૧૨].જ્યારે ઇન્દ્ર સાહની [૧૯૯૨ સપ (૩) એસ. સી. સી. ૨૧૭:૧૯૯૨ એસ. સી. સી. (એલ એન્ડ એસ) પૂરક ૧: (૧૯૯૨) ૨૨ એટીસી ૩૮૫] એ અભિપ્રાય આપ્યો છે કે ક્રીમી લેયરને અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) ના હેતુઓ માટે બાકાત રાખવો જોઈએ, જે "પછાત વર્ગ" સાથે વ્યવહાર કરે છે, જે અનુચ્છેદ ૧૫ (૪) અને (૫) માં આવતા "સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ" કરતાં ઘણો વિશાળ છે, તે કહેવાની જરૂર નથી કે ક્રીમી લેયરને દૂર કર્યા વિના સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ ન હોઈ શકે.તેથી, જ્યારે

કોઈ જાતિને સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત જાતિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, ત્યારે તે "સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ" ત્યારે જ બને છે જ્યારે તે તેના ક્રીમી સ્તરને દૂર કરે છે. ”

કોર્ટે આખરે બંધારણ (૯૩મો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૦૫ને સમર્થન આપ્યું હતું, જે અન્ય પછાત વર્ગોને લાગુ કરવા માટે ક્રીમી લેયર ટેસ્ટને આધિન છે.ભંડારી, જે. એ અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે જ્યાં સુધી "ખાનગી બિન–સહાયિત" શૈક્ષણિક સંસ્થાઓની વાત છે ત્યાં સુધી આ સુધારો બંધારણીય રીતે માન્ય નથી.

૧૩. આ તબક્કે, એવી દલીલ સાથે વ્યવહાર કરવો જરૂરી છે કે નાગરાજ (સુપ્રા) ની સમીક્ષા કરવાની જરૂર છે કારણ કે તે ચિન્નૈયા (સુપ્રા) સાથે વિરોધાભાસી છે.એ નોંધવામાં આવશે કે નાગરાજ (સુપ્રા) એ પછીનો ચુકાદો હોવા છતાં, તે ચિન્નાયા (સુપ્રા) નો બિલકુલ ઉલ્લેખ કરતું નથી.અપીલકર્તાઓ વતી હાજર રહેલા કેટલાક વિદ્વાન વકીલો દ્વારા આનો ઘણો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.એ નોંધવું અગત્યનું છે કે હેગડે, જે. નો બહુમતી ચુકાદો ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંતનો બિલકુલ ઉલ્લેખ કરતો નથી.ચિન્નૈયાના ચુકાદા (ઉપરોક્ત) માં સારાંશમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આંધ્ર પ્રદેશ અનુસૂચિત જાતિ (અનામતનું તર્કસંગતકરણ) અધિનિયમ, ૨૦૦૦, જેને તે માનતો હતો, તે અનુસૂચિત જાતિઓને વધુ ચાર વર્ગોમાં વિભાજિત કરી શકશે નહીં, કારણ કે તે

ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૪૧ (૨) નું ઉલ્લંઘન કરશે કારણ કે તે માત્ર સંસદ જ છે જે રાષ્ટ્રપતિની યાદીમાં કોઈ ફેરફાર કરી શકે છે, રાજ્ય વિધાનસભાઓ નહીં.આ ચુકાદાનો સાચો ગુણોત્તર છે તે અહીં ઉપર દર્શાવેલ ફકરાના વાંચનથી સ્પષ્ટ થાય છે.આ કિસ્સો હોવાથી, ચિન્નાયા (સુપ્રા) કોઈ પણ રીતે એવા કોઈપણ પાસાઓ સાથે વ્યવહાર કરતા નથી કે જેના પર નાગરાજના કેસમાં (સુપ્રા) બંધારણીય સુધારાઓને સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું, અમારું માનવું છે કે નાગરાજ (સુપ્રા) માટે ચિન્નાયા (સુપ્રા) નો ઉલ્લેખ કરવો બિલકુલ જરૂરી ન હતો.જો કે, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ ગુણોત્તર ઉપરાંત, ચિન્નૈયા (સુપ્રા) એ એવો પણ નિર્ણય લીધો હતો કે આંધ્રપ્રદેશ અનુસૂચિત જાતિ (અનામતનું તર્કસંગતકરણ) અધિનિયમ, ૨૦૦૦ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ અનુસૂચિત જાતિઓનું પેટા–વર્ગીકરણ પણ ભારતના બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે.ચિન્નૈયા (સુપ્રા) દ્વારા આ અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન હોવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું કારણ કે તે સૂચિ સાથે છેડછાડ કરવા સમાન હશે, જે એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે, માત્ર સંસદ દ્વારા જ કરી શકાય છે, રાજ્ય વિધાનસભાઓ દ્વારા નહીં.અમારા મતે, ચુકાદાનો સાચો ગુણોત્તર અનુચ્છેદ ૩૪૧ના નિર્માણમાંથી વહે છે.એ વાત સાચી છે કે આંધ્ર પ્રદેશ કાયદો પણ અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતો હોવાનું જણાયું હતું.આપણે ફક્ત એટલું જ કહી શકીએ કે ચિન્નાયા (સુપ્રા) એ સંપૂર્ણપણે અલગ સમસ્યા સાથે વ્યવહાર કર્યો

હતો, સિવાય કે રાજ્યના કાયદા સાથે વ્યવહાર કરવો અને બંધારણીય સુધારા સાથે નહીં, જેમ કે નાગરાજ (સુપ્રા) માં વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૪. આ આપણને એ તરફ દોરી જાય છે કે શું નાગરાજ (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાને આપણી સામે દલીલ કરવામાં આવેલા અન્ય આધારો પર ફરી વિચારવાની જરૂર છે કે કેમ.જ્યાં સુધી વર્ગના પછાતપણાની વાત છે, ત્યાં સુધી રાજ્યને માત્રાત્મક આંકડા બતાવવાની જરૂર છે, અમને ડર છે કે આપણે શ્રી શાંતિ ભૂષણની દલીલને નકારી કાઢવી જોઈએ."વર્ગ" નો સંદર્ભ અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને જાહેર રોજગારમાં તેમના પ્રતિનિધિત્વની અપૂરતા માટે છે.તેથી, એ સ્પષ્ટ છે કે નાગરાજ (સુપ્રા) એ અચોક્કસ શબ્દોમાં જણાવ્યું છે કે રાજ્યએ અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની પછાતતા દર્શાવતી માત્રાત્મક માહિતી એકત્રિત કરવી પડશે.અમને ડર છે કે ચુકાદાનો આ ભાગ ઈન્દ્રા સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) માં નવ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદાની સીધી વિરુદ્ધ છે.જીવન રેડ્ડી, જે., પોતાના અને અન્ય ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશો માટે બોલતા સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે, "સામાજિક અને શૈક્ષણિક પછાતપણાની કસોટી અથવા જરૂરિયાત અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને લાગુ કરી શકાતી નથી, જેઓ નિઃશંકપણે" નાગરિકોના પછાત વર્ગ "અભિવ્યક્તિમાં આવે છે." (ફકરા

૭૯૬ થી ૭૯૭ જુઓ).તેવી જ રીતે, ડૉ. જસ્ટિસ થોમેને ફકરા ૩૨૩ (૪) પરના તેમના નિષ્કર્ષમાં નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતોઃ

> "૩૨૩. સારાંશ
>
> xxx xxx xxx
>
> (૪) સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત નાગરિકોના આવા વર્ગો જ પછાત વર્ગો તરીકે ઓળખવા માટે લાયક છે.અનુચ્છેદ ૧૫ અથવા અનુચ્છેદ ૧૬ હેઠળ અનામતના હેતુ માટે પછાત વર્ગો તરીકે સ્વીકારવા માટે, તેમના પછાતપણાને કાં તો રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા અનુચ્છેદ ૩૪૧ અથવા અનુચ્છેદ ૩૪૨ હેઠળ તેમને અનુસૂચિત જાતિ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિ જાહેર કરીને જાહેરનામા દ્વારા માન્યતા આપવામાં આવી હોવી જોઈએ, અથવા, એક ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ વિચારણા પર, રાજ્ય દ્વારા સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે એટલા પછાત તરીકે ઓળખાયેલ પૂર્વ ભેદભાવ અને તેની સતત ખરાબ અસરોને કારણે અનુસૂચિત જાતિ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિ સાથે તુલનાત્મક હોવા જોઈએ.અનુસૂચિત જાતિઓ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિઓના કિસ્સામાં, સૂચનાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, આ શરતો સંતોષાય તેવી ધારણા કરવામાં આવે છે.

૧૫. હકીકતમાં, ચિન્નૈયા (સુપ્રા) એ અનુસૂચિત જાતિઓને પછાત વર્ગોમાં સૌથી પછાત ગણાવી છે (ફકરો ૪૩ જુઓ).આ જ કારણ છે કે રાષ્ટ્રપતિની યાદીમાં માત્ર તે જ જાતિઓ અથવા જૂથો અથવા તેના ભાગો છે, જેને અસ્પૃશ્ય ગણવામાં આવ્યા છે.તેવી જ રીતે, અનુસૂચિત જનજાતિઓની રાષ્ટ્રપતિની સૂચિ માત્ર દૂરના પછાત વિસ્તારોની તે જ જનજાતિઓનો ઉલ્લેખ કરે છે જે સામાજિક રીતે અત્યંત પછાત છે.આમ, એ સ્પષ્ટ છે કે જ્યાં સુધી અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓનો સંબંધ છે, જ્યારે નાગરાજ (ઉપરોક્ત) રાજ્યોને પછાતપણાની માત્રાત્મક માહિતી એકત્રિત કરવાની માંગ કરે છે, ત્યારે આ સ્પષ્ટ રીતે ઇન્દ્ર સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) ની વિરુદ્ધ હશે અને આ આધાર પર તેને ખરાબ જાહેર કરવું પડશે.

જો કે, જ્યારે ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંતની વાત આવે છે, ત્યારે એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે આ સિદ્ધાંત લેખ ૧૪ અને ૧૬ (૧) માં સંભળાય છે, કારણ કે સમાન વર્ગની અંદરની અસમાનતાને તે વર્ગના અન્ય સભ્યો સાથે સમાન રીતે ગણવામાં આવે છે.આ સિદ્ધાંતની ઉત્પત્તિ કેરળ રાજ્ય અને અન્ન. વી. માં જોવા મળે છે.એન. એમ. થોમસ અને ઓઆરએસ, (૧૯૭૬) ૨ એસસીસી ૩૧૦.આ કેસ લોઅર ડિવિઝન ક્લર્કસથી લઈને અપર ડિવિઝન ક્લર્કસ સુધીની બઢતીમાં ટેસ્ટ–રિલેક્સેશન નિયમ સાથે સંબંધિત હતો.૫ દ્વારા:૨ બહુમતી ચુકાદો, ઉપરોક્ત નિયમને એક નિયમ તરીકે સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું જેને આ આધાર પર

ન્યાયી ઠેરવી શકાય કે તે સામાન્ય રીતે પછાત વર્ગોને પગ મૂકવાના સાધન તરીકે જરૂરી બન્યું હતું.ફકરા ૧૨૪ માં, કૃષ્ણ ઐયર, જે. એ અભિપ્રાય આપ્યો:

> "૧૨૪. સામાજિક સાવચેતીનો એક શબ્દ.અનુભવના પ્રકાશમાં, અહીં અને અન્યત્ર, મને લાગે છે કે "આરક્ષણ" નું જોખમ ત્રણ ગણું છે.તેના ફાયદાઓ, મોટા ભાગે, "પછાત" જાતિ અથવા વર્ગના ટોચના ક્રીમી સ્તર દ્વારા છીનવી લેવામાં આવે છે, આમ નબળા લોકોમાં સૌથી નબળા લોકોને હંમેશા નબળા રાખે છે અને નસીબદાર સ્તરોને આખી કેક ખાવા માટે છોડી દે છે.બીજું, આ દાવાને લોકશાહીમાં મોટા અને મુખર જૂથો દ્વારા અતિશય રીતે રજૂ કરવામાં આવે છે, જેમના પછાતપણાનો બોજ સમયની પ્રગતિ અને વધુ સારા શિક્ષણના પગલાં અને રોજગારની વધુ તકો દ્વારા નોંધપાત્ર રીતે હળવો કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ તેઓ "નબળા વર્ગ" નું લેબલ પહેરવા માંગે છે.છેવટે, સમસ્યાનું કાયમી સમાધાન માત્ર સામાજિક વાતાવરણમાં સુધારો, વધારાની શૈક્ષણિક સુવિધાઓ અને આંતર-જાતિ અને આંતર-વર્ગના લગ્નો દ્વારા જાતિઓના આંતર-ગર્ભાધાન દ્વારા આવે છે, જે એક વિશાળ રાજ્ય કાર્યક્રમ તરીકે પ્રાયોજિત છે, અને આ ઉકેલ પછાતપણામાં નિહિત સ્વાર્થ ધરાવતા ઉચ્ચ "પછાત" જૂથો દ્વારા ગણતરીપૂર્વક છુપાવવામાં આવે છે.પરંતુ સામાજિક વિજ્ઞાન સંશોધન,

ન્યાયિક પ્રભાવવાદ નહીં, માત્ર સંપૂર્ણ સત્ય જણાવશે અને "પછાત" વર્ગો દ્વારા નોંધાયેલી પ્રગતિનું વસ્તુનિષ્ઠ પુનઃમૂલ્યાંકન કરવાની સતત પ્રક્રિયા આવશ્યક છે જેથી એક સમયે લાયક "આરક્ષણ" ને "વિપરીત ભેદભાવ" માં ઘટાડી શકાય.ખરેખર અસ્પૃશ્ય, સૌથી પછાત વર્ગોને મદદ કરવા માટે વહીવટી વ્યૂહરચનામાં નવીનતાઓ પણ આવા સામાજિક–કાનૂની અભ્યાસો અને ઓડિટ કવાયતમાંથી બહાર આવે છે, જો નિષ્પક્ષતાથી કરવામાં આવે તો.હકીકતમાં, એ. એન. સિન્હા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સોશિયલ સ્ટડીઝ, પટણા દ્વારા હાથ ધરાયેલા સંશોધનોએ હરિજન વચ્ચે બેવડા સમાજનો ખુલાસો કર્યો છે, એક નાનો ભદ્ર વર્ગ લાભોને પચાવી પાડે છે અને ઘાટા સ્તરો ખાસ છૂટછાટોથી દૂર ઊંઘે છે.તેમના માટે, અનુચ્છેદ ૪૬ અને ૩૩૫ એક "ઉમદા રોમાંસ" છે [જેમ કે હક્સલીએ તેને "વહીવટી નિહિલિઝમ" (પદ્ધતિઓ અને પરિણામો, વોલ્યુમ. ૪ સંગ્રહિત નિબંધો).], બોનાન્ઝા "ઉચ્ચ" હરિજનોને જાય છે.હું વર્તમાન કિસ્સામાં આનો ઉલ્લેખ કરું છું કારણ કે નીચલા વિભાગના ક્લર્કસ હરિજન માનવતાના સૌથી નીચલા સ્તરમાંથી દોરવામાં આવે તેવી શક્યતા છે અને થોડા સમય માટે, આ શ્રેણી માટે "પરીક્ષણ" લાયકાતો પાછી ખેંચીને બઢતીની સંભાવનાઓને વેગ આપવામાં આવે છે, કદાચ વધુ ઊંડાણપૂર્વક તપાસ કરી શકે છે.અધિક્રમિક માળખામાં સમાનતાવાદી

પ્રગતિ માટે ઘણા શસ્ત્રોનો ઉપયોગ કરવો પડે છે અને નિયમ ૧૩– એએ કદાચ એક છે. ”

અનામતનો સંપૂર્ણ ઉદ્દેશ એ જોવાનો છે કે નાગરિકોના પછાત વર્ગો આગળ વધે જેથી તેઓ સમાન ધોરણે ભારતના અન્ય નાગરિકો સાથે હાથ મિલાવીને આગળ વધી શકે.આ શક્ય નહીં બને જો માત્ર તે વર્ગની અંદરની ક્રીમી લેયર જ જાહેર ક્ષેત્રની તમામ પ્રતિષ્ઠિત નોકરીઓ મેળવે અને પોતાને ટકાવી રાખે, બાકીના વર્ગને હંમેશની જેમ પછાત છોડી દે.આ કેસ હોવાથી, તે સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે કોઈ અદાલત અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ પર ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંત લાગુ કરે છે, ત્યારે તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૪૧ અથવા ૩૪૨ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિની સૂચિ સાથે કોઈ પણ રીતે છેડછાડ કરતી નથી.ઉપરોક્ત યાદીમાં નામ આપવામાં આવેલ જાતિ અથવા જૂથ અથવા પેટા જૂથ બરાબર પહેલાની જેમ જ ચાલુ છે.તે જૂથ અથવા પેટા જૂથની અંદરની તે જ વ્યક્તિઓ છે, જેઓ ક્રીમી લેયર સાથે સંકળાયેલા હોવાના કારણે અસ્પૃશ્યતા અથવા પછાતપણામાંથી બહાર આવ્યા છે, જેમને અનામતના લાભમાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે.આ વ્યક્તિઓ કે જેઓ રાષ્ટ્રપતિની યાદીમાં જૂથ અથવા પેટા જૂથમાં સમાવિષ્ટ છે તેઓ પણ હજુ પણ તે સૂચિમાં છે.જ્યારે અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ હેઠળ આરક્ષણના સિદ્ધાંતને લાગુ કરવાની વાત આવે છે ત્યારે જ તે

પેટા જૂથની અંદરના ક્રીમી સ્તરને આવા આરક્ષણનો લાભ આપવામાં આવતો નથી.

૧૬. અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ હેઠળ સમાવિષ્ટ રાષ્ટ્રપતિની સૂચિમાંથી સંસદ ક્રીમી લેયરને બાકાત રાખી શકે કે નહીં તે અંગે અમારે વિચારવું જરૂરી નથી લાગતું.અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ સંસદને આ યાદીઓમાં સમાવિષ્ટ જૂથો અથવા પેટા જૂથોમાંથી ક્રીમી લેયરને બાકાત રાખવાની સત્તા આપે છે એવી ધારણા પર પણ, તે સ્પષ્ટ છે કે બંધારણીય અદાલતો, ક્રીમી લેયરને બાકાત રાખવા માટે બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ લાગુ કરીને આ કવાયતમાં એ હકીકત દ્વારા નિષ્ફળ કહી શકાય નહીં કે રાષ્ટ્રપતિ યાદીમાં કોઈ ચોક્કસ જૂથ અથવા પેટા જૂથમાં હોવાનું કહેવાયેલી વ્યક્તિઓને ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંત લાગુ કરવા પર સંસદ દ્વારા બહાર રાખી શકાય છે.બંધારણીય કાયદામાં વારંવાર લાગુ કરવામાં આવતા સૌથી મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધાંતોમાંથી એક સુમેળભર્યા અર્થઘટનનો સિદ્ધાંત છે.જ્યારે અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬નું અન્ય અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ સાથે સુમેળપૂર્વક અર્થઘટન કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે સ્પષ્ટ છે કે સંસદને સંબંધિત પરિબળોના આધારે રાષ્ટ્રપતિની સૂચિમાંથી વ્યક્તિઓને સામેલ કરવા અથવા બાકાત રાખવાની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા હશે.તેવી જ રીતે, બંધારણીય અદાલતો, જ્યારે અનામતના સિદ્ધાંતને લાગુ કરે છે, ત્યારે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ હેઠળ સમાનતાના સિદ્ધાંતોને લાગુ કરતી વખતે આવા

જૂથો અથવા પેટા જૂથોમાંથી ક્રીમી લેયરને બાકાત રાખવા માટે તેમના અધિકારક્ષેત્રમાં હશે.અમે અશોક કુમાર ઠાકુર (ઉપરોક્ત) માં સી. જે. બાલકૃષ્ણનના નિવેદન સાથે સહમત નથી કે ક્રીમી લેયર સિદ્ધાંત માત્ર ઓળખનો સિદ્ધાંત છે અને સમાનતાનો સિદ્ધાંત નથી.

૧૭. તેથી, જ્યારે નાગરાજ (સુપ્રા) એ અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) અને ૧૬ (૪–બી) તરફ દોરી જતા બંધારણીય સુધારાઓને જાળવી રાખવા માટે મૂળભૂત માળખા પરીક્ષણની અરજીનો ઉપયોગ કરીને અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ પર ક્રીમી લેયર ટેસ્ટ લાગુ કર્યો, ત્યારે તેણે અનુચ્છેદ ૩૪૧ અથવા અનુચ્છેદ ૩૪૨ હેઠળ સંસદની સત્તામાં કોઈ પણ રીતે દખલ કરી ન હતી.તેથી અમારો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય છે કે ચુકાદાના આ ભાગની સમીક્ષા કરવાની જરૂર નથી અને પરિણામે, નાગરાજ (ઉપરોક્ત) ને સાત ન્યાયાધીશોની બેન્ચમાં મોકલવાની જરૂર નથી.આપણે આ તબક્કે એમ પણ ઉમેરી શકીએ કે નાગરાજ (ઉપરોક્ત) એ આ અદાલતના પાંચ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોનો સર્વસંમત ચુકાદો છે, જે વર્ષ ૨૦૦૬થી સત્તામાં છે.આ ચુકાદાને વારંવાર અનુસરવામાં આવ્યો છે અને આ અદાલતના સંખ્યાબંધ ચુકાદાઓ દ્વારા લાગુ કરવામાં આવ્યો છે, એટલે કેઃ

a. અનિલ ચંદ્ર વિરુદ્ધ રાધા કૃષ્ણ ગૌર, (૨૦૦૯) ૯ SCC ૪૫૪ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ) (ફકરા ૧૭ અને ૧૮ જુઓ).

બી. સૂરજ ભાન મીના અને અન્ન વી.રાજસ્થાન રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૧૧) ૧ એસ. સી. સી. ૪૬૭ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ) (ફકરા ૧૦,૫૦ અને ૬૭ જુઓ).

સી.યુ. પી. પાવર કોર્પોરેશન વિરુદ્ધ રાજેશ કુમાર અને અન્ય, (૨૦૧૨) ૭ એસ. સી. સી. ૧ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ) (ફકરા ૬૧,૮૧ (ix) અને ૮૬ જુઓ).

ડી.એસ. પન્નીર સેલ્વમ અને ઓઆરએસ વિ.તમિલનાડુ રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૧૫) ૧૦ એસ. સી. સી. ૨૯૨ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ) (ફકરા ૧૮,૧૯ અને ૩૬ જુઓ).

ઈ. ચેરમેન અને મેનેજિંગ ડિરેક્ટર, સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય.સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા એસસી/એસટી કર્મચારી કલ્યાણ સંગઠન અને અન્ય, (૨૦૧૫) ૧૨ એસસીસી ૩૦૮ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ) (ફકરા ૯ અને ૨૬ જુઓ).

એફ. સુરેશ ચંદ ગૌતમ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૧૬) ૧૧ એસ. સી. સી. ૧૧૩ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ) (ફકરા ૨ અને ૪૫ જુઓ).

જી.બી. કે. પવિત્રા અને ઓઆરએસ વિ.ભારત સંઘ અને અન્ય, (૨૦૧૭) ૪ એસ. સી. સી. ૬૨૦ (બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ) (ફકરા ૧૭ થી ૨૨ જુઓ).

વધુમાં, નાગરાજ (સુપ્રા) ને આ અદાલતની મોટી ખંડપીઠ દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી છેઃ

એ. સામાન્ય શ્રેણી કલ્યાણ સંઘ વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, (૨૦૧૨) ૭ એસ. સી. સી. ૪૦ (ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ) (ફકરા ૨ અને ૩ જુઓ).

બી. રોહતાસ ભાંકર વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, (૨૦૧૪) ૮ એસસીસી ૮૭૨ (પાંચ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ) (ફકરા ૬ અને ૭ જુઓ).

હકીકતમાં, બંધારણીય સુધારો મૂળભૂત માળખાનું ઉલ્લંઘન કરે છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે નાગરાજ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત પરીક્ષણોને આ અદાલતની નવ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આઈ. આર. કોએલ્હો (મૃત) માં એલ. આર. વિ. દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે મંજૂરી આપી છે.તમિલનાડુ રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૦૭) ૨ એસ. સી. સી. ૧ (ફકરા ૬૧,૧૦૫ અને ૧૪૨ જુઓ).સંપૂર્ણ

નિર્ણય, સ્પષ્ટ રીતે ખોટો હોવાની જગ્યાએ, મૂળભૂત માળખાના ભાગ તરીકે સમાનતાના સિદ્ધાંત પર આધારિત કેટલીક શરતો પર બંધારણીય સુધારાઓને જાળવી રાખવા માટે મૂળભૂત માળખાના સિદ્ધાંતને યોગ્ય રીતે લાગુ કરે છે.આમ, અમે સ્પષ્ટ કરી શકીએ છીએ કે પ્રતિનિધિત્વની અપર્યાપ્તતા પર નાગરાજ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત પરિમાણો પર રાજ્ય દ્વારા માત્રાત્મક માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવશે, જેનું અદાલતો દ્વારા પરીક્ષણ કરી શકાય છે.અમે વધુમાં ઉમેરી શકીએ છીએ કે ડેટા સંબંધિત કેડર સાથે સંબંધિત હશે.

૧૮. ડૉ. ધવને યુ. પી. પાવર કોર્પોરેશન લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને આપણી સમક્ષ બંધારણ (એકસો સત્તરમો સુધારો) બિલ, ૨૦૧૨ રજૂ કર્યું હતું.આ ખરડો રાજ્યસભામાં ૧૭/૧૨/૨૦૧૨ પર પસાર કરવામાં આવ્યો હતો પરંતુ લોકસભામાં પૂરતા મત મેળવવામાં નિષ્ફળ રહ્યો હતો અને તેથી તે કાયદો બની શક્યો ન હતો. આ ખરડો યુ. પી. પાવર કોર્પોરેશન લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાની નજીક રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેમાં નીચે મુજબ અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ને બદલવામાં આવી હોતઃ

> "(૪(અ) બંધારણમાં અન્યત્ર ગમે તે બાબત સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, અનુક્રમે અનુચ્છેદ ૩૪૧ અને અનુચ્છેદ ૩૪૨ હેઠળ અધિસૂચિત અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને પછાત ગણવામાં

આવશે અને આ અનુચ્છેદની કોઈ પણ બાબત રાજ્યને અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની તરફેણમાં રાજ્ય હેઠળની સેવાઓમાં પદોન્નતીની બાબતોમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને રાજ્યની સેવાઓમાં અપાતા અનામતની ટકાવારીની હદ સુધી અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને પરિણામી વરિષ્ઠતા સાથે અનામત આપવાની કોઈ જોગવાઈ કરવાથી અટકાવશે નહીં. ”

ઉપરોક્ત બિલના ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન નીચે મુજબ છેઃ

“બંધારણીય સુધારાઓની માન્યતાને સુપ્રીમ કોર્ટમાં પડકારવામાં આવી હતી.એમ. નાગરાજ વિરુદ્ધ યુ. ઓ. આઈ. અને અન્ય કેસમાં બંધારણીય સુધારાઓની માન્યતાના મુદ્દા પર ચર્ચા કરતી વખતે સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે સંબંધિત રાજ્યએ દરેક કેસમાં બઢતીમાં અનામતની જોગવાઈ કરતા પહેલા પછાતપણું, પ્રતિનિધિત્વની અપર્યાપ્તતા અને એકંદર વહીવટી કાર્યક્ષમતા જેવા અનિવાર્ય કારણોનું અસ્તિત્વ દર્શાવવું પડશે.

એમ. નાગરાજ કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાને આધારે રાજસ્થાન હાઈકોર્ટ અને અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટે અનુક્રમે રાજસ્થાન રાજ્ય અને ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યની સેવાઓમાં બઢતીમાં અનામતની જોગવાઈઓને નકારી કાઢી છે.ત્યારબાદ, સર્વોચ્ચ અદાલતે સંબંધિત રાજ્યોમાં અનામત માટેની જોગવાઈઓને રદ કરતા આ ઉચ્ચ અદાલતોના નિર્ણયોને સમર્થન આપ્યું છે.

એવું જોવામાં આવ્યું છે કે વર્ગની પછાતતા અને જાહેર રોજગારમાં તે વર્ગના પ્રતિનિધિત્વની અપૂરતીતા દર્શાવતી માત્રાત્મક માહિતીના સંગ્રહમાં મુશ્કેલી છે.વધુમાં, આ કવાયતની પદ્ધતિ અંગે અનિશ્ચિતતા છે. ”

તે જોવામાં આવશે કે આ બિલમાં બે બાબતો છે જે પહેલેથી જ ઘડવામાં આવેલી અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) થી અલગ છે.પ્રથમ અને અગ્રણી, તે સ્પષ્ટ કરે છે કે અનુછેદ ૩૪૧ અને ૩૪૨ હેઠળ અધિસૂચિત અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને પછાત ગણવામાં આવશે, જે સ્પષ્ટ કરે છે કે પછાતપણું નક્કી કરવા માટે કોઈ માત્રાત્મક માહિતીની જરૂર નથી.બીજું, રાજ્ય હેઠળની સેવાઓમાં કોઈ પણ વર્ગ અથવા વર્ગના હોદ્દાઓમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓનું પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ છે કે કેમ તે કેસ–

ટુ–કેસ આધારે નક્કી કરવાનું રાજ્યો પર છોડવાને બદલે, અવેજી જોગવાઈ આને રાજ્યની વિવેકબુદ્ધિ પર છોડતી નથી, પરંતુ સ્પષ્ટ કરે છે કે તે રાજ્યની સેવાઓમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને આપવામાં આવતી અનામતની ટકાવારીની હદ સુધી હશે.આ સુધારો એટલા માટે જરૂરી બન્યો હતો કારણ કે યુ. પી. પાવર કોર્પોરેશન લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતની ખંડપીઠે ઉત્તર પ્રદેશ જાહેર સેવાઓ (અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટે આરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૯૪ની અનુચ્છેદ ૩ (૭) અને યુ. પી. સરકારી સેવકો વરિષ્ઠતા નિયમો, ૧૯૯૧ના નિયમ ૮એને રદ કરી દીધા હતા, જે નીચે મુજબ છેઃ

> **"૩. અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગોની તરફેણમાં અનામત.—**
>
> (૧)–(૬) XXX XXX XXX
>
> (૭) જો, આ અધિનિયમની શરૂઆતની તારીખે, બઢતી દ્વારા ભરવાની જગ્યાઓ પર નિમણૂક માટે સરકારી આદેશો હેઠળ આરક્ષણ અમલમાં હતું, તો આવા સરકારી આદેશો તેમાં ફેરફાર અથવા રદ ન થાય ત્યાં સુધી લાગુ રહેશે. "
>
> xxx xxx xxx

"૮–A. અનુસૂચિત જાતિ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિના વ્યક્તિને પરિણામી વરિષ્ઠતાનો હક.—

આ નિયમોના નિયમો ૬,૭ અથવા ૮માં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, અનુસૂચિત જાતિ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિ સાથે સંકળાયેલી વ્યક્તિ, અનામત/રોસ્ટરના નિયમના આધારે તેની બઢતી પર, પરિણામી વરિષ્ઠતા માટે પણ હકદાર રહેશે. "

આ અદાલતે નાગરાજ (ઉપરોક્ત) પર વિગતવાર વિચારણા કરી હતી અને ફકરા ૮૧માં નાગરાજ (ઉપરોક્ત) દ્વારા નિર્ધારિત વિવિધ સિદ્ધાંતો રજૂ કર્યા હતા.આપણે અહીં ખાસ કરીને સિદ્ધાંતો (ix) અને (x) સાથે સંબંધિત છીએ, જે નીચે મુજબ વાંચે છેઃ

"(ix) કાર્યક્ષમતા, પછાતપણું અને પ્રતિનિધિત્વની અપર્યાપ્તતાની વિભાવનાઓને ઓળખવી અને માપવી જરૂરી છે.તે કવાયત માહિતીની ઉપલબ્ધતા પર આધારિત છે.તે કસરત ઘણા પરિબળો પર આધાર રાખે છે.આ જ કારણ છે કે સક્ષમ કરવાની જોગવાઈઓ કરવી જરૂરી છે કારણ કે દરેક સ્પર્ધાત્મક દાવો ચોક્કસ લક્ષ્યો હાંસલ કરવા માંગે છે.આ વિરોધાભાસી દાવાઓને કેવી રીતે શ્રેષ્ઠ રીતે અનુકૂળ

બનાવવા જોઈએ તે માત્ર વહીવટ દ્વારા જ જાહેર રોજગારમાં સ્થાનિક પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિઓના સંદર્ભમાં કરી શકાય છે.

(x) અનુચ્છેદ ૧૬ (૪), તેથી, એક ક્ષેત્રનું સર્જન કરે છે જે રાજ્યને અનામતની જોગવાઈ કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે જો ત્યાં વર્ગની પછાતતા અને રોજગારમાં પ્રતિનિધિત્વની અપૂરતીતા હોય.આ અનિવાર્ય કારણો છે.તેઓ અનુચ્છેદ ૧૬ (૧) માં અસ્તિત્વમાં નથી.જ્યારે આ કારણોનું સમાધાન થાય ત્યારે જ રાજ્યને રોજગારની બાબતમાં અનામત આપવાની સત્તા મળે છે. "

૧૯. આપણે પહેલેથી જ જોયું છે કે, ૨૦૧૨ના સુધારા બિલના અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ના પ્રથમ ભાગની મદદ વિના પણ, જ્યારે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની વાત આવે છે ત્યારે પછાતપણું અંગે માત્રાત્મક માહિતી પૂરી પાડવી એ ઇન્દ્ર સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) માં બહુમતીની વિરુદ્ધ હોવાનું આપણે પહેલેથી જ માની લીધું છે.જ્યાં સુધી બિલમાં સમાવિષ્ટ બદલાયેલી અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ના બીજા ભાગની વાત છે, ત્યાં સુધી આપણે જોઇ શકીએ છીએ કે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની વસ્તીની પ્રમાણસરતા એવી કોઈ વસ્તુ નથી જે અધિનિયમિત અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) માં જોવા મળે છે, જે અનુચ્છેદ ૩૩૦ સાથે વિરોધાભાસી

હોવી જોઈએ.આપણે ફક્ત એટલું જ ઉમેરી શકીએ કે અનુચ્છેદ ૪૬, જે રાજ્ય નીતિના નિર્દેશક સિદ્ધાંતોમાં આવતી જોગવાઈ છે, તેણે હંમેશા અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને લોકોના અન્ય નબળા વર્ગો વચ્ચેનો તફાવત દર્શાવ્યો છે.અનુચ્છેદ ૪૬ નીચે પ્રમાણે વાંચે છેઃ

> **"૪૬. અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય નબળા વર્ગોના શૈક્ષણિક અને આર્થિક હિતોને પ્રોત્સાહન આપવું.—રાજ્ય લોકોના નબળા** વર્ગોના અને ખાસ કરીને અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના શૈક્ષણિક અને આર્થિક હિતોને વિશેષ કાળજી સાથે પ્રોત્સાહન આપશે અને તેમને સામાજિક અન્યાય અને તમામ પ્રકારના શોષણથી બચાવશે. "

આ કેસ હોવાથી, અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) અને અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) માં અનુચ્છેદ ૪૬ ની પેટર્નનું પાલન કરવામાં આવે છે તે જોવાનું સરળ છે.જ્યારે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪) માં "પછાત વર્ગો" અનુચ્છેદ ૪૬ માં "લોકોના નબળા વર્ગો" ની સમકક્ષ છે, અને તે એકંદર જાતિ છે, ત્યારે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની પ્રજાતિઓનો અનુચ્છેદ ૪૬ અને અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ના ઉત્તરાર્ધમાં અલગથી ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.આપણે અગાઉ સૂચવ્યું છે તેમ આ જ કારણ છે કે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ

સમાજના સૌથી પછાત અથવા નબળા વર્ગોમાં સૌથી નબળા છે અને તેથી તેમને પછાત માનવામાં આવે છે.શ્રી દ્વિવેદીની એવી દલીલ કે અનુસૂચિત જાતિ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિનો સભ્ય ઉચ્ચ હોદ્દાઓ પર પહોંચે છે, તેને હવે અસ્પૃશ્યતા અથવા પછાતપણાનો કોઈ ડાઘ નથી, અને તેથી, જેમ જેમ હોદ્દાઓ ઊંચા થાય છે તેમ તેમ રાજ્ય પછાતપણાની ગેરહાજરીનો ન્યાય કરી શકે છે, તે એક એવી દલીલ છે જે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ની માન્યતા તરફ જાય છે.જો આપણે આ દલીલ સ્વીકારીશું, તો તાર્કિક રીતે, આપણે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ને રદ કરવી પડશે, કારણ કે ઉચ્ચ હોદ્દાઓમાં અનુસૂચિત જાતિ અને/અથવા અનુસૂચિત જનજાતિના સભ્ય માટે અનામત ચાલુ રાખવાની જરૂરિયાત પછી અદૃશ્ય થઈ જશે.જ્યારે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની તરફેણમાં બઢતીમાં અનામતની વાત આવે છે ત્યારે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) અને ૧૬ (૪–બી) નો ઉદ્દેશ ઇન્દ્ર સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) માં નવ ન્યાયાધીશોની બેન્ચને દૂર કરવાનો હોવાથી, તે ઉદ્દેશ અમલમાં મૂકવો જોઈએ, અને નાગરાજ (ઉપરોક્ત) માં ચુકાદા દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો છે.આ કિસ્સો હોવાથી, અમે એવી દલીલને સ્વીકારી શકતા નથી કે જે પરોક્ષ રીતે બંધારણીય સુધારાઓના આધાર અથવા પાયાની સમીક્ષા કરશે, જેથી નાગરાજ (ઉપરોક્ત) ના એક નાના ભાગને સમર્થન આપવામાં આવે, એટલે કે, બઢતીના હોદ્દાઓમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના પછાતપણાનો ન્યાય કરવા માટે માત્રાત્મક ડેટા હોય.આપણે એ ઉમેરવાની ઉતાવળ કરી શકીએ કે શ્રી

દ્વિવેદીની દલીલને "ક્રીમી લેયર" ની વિભાવના સાથે ભેળસેળ ન કરી શકાય, જે આપણે અહીં ઉપર દર્શાવ્યું છે તેમ, અનુસૂચિત જાતિઓ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિઓની અંદરની વ્યક્તિઓને લાગુ પડે છે, જેમને હવે અનામતની જરૂર નથી, પ્રવેશ તબક્કાથી બહારના હોદ્દાઓ, જેમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિના સભ્યો દ્વારા કબજો થઈ શકે છે.

૨૦. વિદ્વાન એટર્ની જનરલે અમને એવી પણ વિનંતી કરી હતી કે ભારતની વસ્તીમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના પ્રમાણને અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ના હેતુ માટે બઢતીના હોદ્દાઓમાં તેમનું પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે કસોટી તરીકે લેવું જોઈએ.તેમણે ફરિયાદ કરી હતી કે નાગરાજ (સુપ્રા) એ આ કહેવું જોઈતું હતું, પરંતુ તેમણે આ પાસા પર કશું કહ્યું નથી.અમારા મતે, નાગરાજ (સુપ્રા) એ સમજદારીપૂર્વક પદોન્નતી હોદ્દાઓમાં પ્રતિનિધિત્વની પર્યાપ્તતા નક્કી કરવાની કસોટી રાજ્યો પર છોડી દીધી છે, કારણ કે જેમ જેમ હોદ્દો ઊંચો થતો જાય છે તેમ તેમ બઢતી હોદ્દામાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની સંખ્યામાં ઘટાડો કરવો જરૂરી બની શકે છે.આ એક સરળ કારણ છે કે જ્યારે પણ બઢતી આપવામાં આવે ત્યારે વહીવટી કાર્યક્ષમતાને ધ્યાનમાં લેવી પડે છે.જેમ કે ઇન્દ્ર સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) માં બી. પી. જીવન રેડ્ડી, જે. ના ચુકાદા દ્વારા ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે, ત્યાં ટોચ પર અમુક હોદ્દાઓ હોઈ શકે છે, જ્યાં આરક્ષણ

સંપૂર્ણપણે અસ્વીકાર્ય છે.આ કારણોસર, અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) ને ભાષામાં જોડવામાં આવી છે જે તે રાજ્યો પર છોડી દેશે કે તેઓ પ્રમોશનલ પોસ્ટના આધારે પર્યાપ્ત પ્રતિનિધિત્વ નક્કી કરે.આ હેતુ માટે બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૩૦ સાથે અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) અને ૧૬ (૪–બી) નો વિરોધાભાસ મહત્વપૂર્ણ છે.અનુચ્છેદ ૩૩૦ નીચે મુજબ વાંચે છેઃ

"૩૩૦. લોકસભામાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે બેઠકોનું આરક્ષણ.—(૧) લોકસભામાં બેઠકો આ માટે અનામત રાખવામાં આવશે –

((ક) અનુસૂચિત જાતિઓ;

((ખ) આસામના સ્વાયત્ત જિલ્લાઓમાં અનુસૂચિત જનજાતિઓ સિવાયની અનુસૂચિત જનજાતિઓ; અને

((c) આસામના સ્વાયત્ત જિલ્લાઓમાં અનુસૂચિત જનજાતિઓ.

(૨) ખંડ (૧) હેઠળ કોઈ પણ રાજ્ય અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે અનામત બેઠકોની સંખ્યા, તે રાજ્ય અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશને ફાળવવામાં આવેલી બેઠકોની કુલ સંખ્યાના પ્રમાણમાં જેટલી હશે તેટલી જ હશે, જે રાજ્ય અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં અથવા રાજ્ય અથવા

કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં અથવા રાજ્ય અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશના ભાગમાં અનુસૂચિત જાતિઓની વસ્તી, જેના સંદર્ભમાં બેઠકો આ રીતે અનામત છે, તે રાજ્ય અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશની કુલ વસ્તીના પ્રમાણમાં હશે.

(૩) ખંડ (૨) માં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, આસામના સ્વાયત્ત જિલ્લાઓમાં અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે લોકસભામાં અનામત બેઠકોની સંખ્યા તે રાજ્યને ફાળવવામાં આવેલી બેઠકોની કુલ સંખ્યાને અનુરૂપ હશે, જે રાજ્યના કુલ વસ્તીના પ્રમાણમાં ઉપરોક્ત સ્વાયત્ત જિલ્લાઓમાં અનુસૂચિત જનજાતિઓની વસ્તી કરતાં ઓછી નહીં હોય.
સમજૂતી.—આ લેખમાં અને અનુચ્છેદ ૩૩૨માં, "વસ્તી" શબ્દનો અર્થ એ છે કે છેલ્લી અગાઉની વસ્તી ગણતરીમાં નક્કી કરવામાં આવેલી વસ્તી કે જેના સંબંધિત આંકડા પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છેઃ

પરંતુ વર્ષ ૨૦૨૬ પછી લેવામાં આવેલી પ્રથમ વસ્તી ગણતરી માટેના સંબંધિત આંકડા પ્રકાશિત ન થાય ત્યાં સુધી, આ સ્પષ્ટીકરણમાં અગાઉની છેલ્લી વસ્તી ગણતરીના સંદર્ભનો અર્થ ૨૦૦૧ની વસ્તી ગણતરીના સંદર્ભ તરીકે કરવામાં આવશે. ”

તે જોઈ શકાય છે કે જ્યારે લોકસભામાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે બેઠકો અનામત રાખવાની હોય, ત્યારે વસ્તીના પ્રમાણસરતાની કસોટી બંધારણ દ્વારા ફરજિયાત છે.આ જોગવાઈ અને અનુચ્છેદ ૧૬ (૪–એ) વચ્ચેની ભાષામાં તફાવત મહત્વપૂર્ણ છે, અને અમે આ વતી વધુ કહેવા માટે વિદ્વાન એટર્ની જનરલના આમંત્રણને નકારી કાઢીએ છીએ.

૨૧. આમ, અમે તારણ કાઢીએ છીએ કે નાગરાજ (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાને સાત ન્યાયાધીશોની બેન્ચમાં મોકલવાની જરૂર નથી.જો કે, નાગરાજ (ઉપરોક્ત) માં તારણ કે રાજ્યએ અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓની પછાતતા દર્શાવતી માત્રાત્મક માહિતી એકત્રિત કરવી પડશે, જે ઇન્દ્ર સાહની (૧) (ઉપરોક્ત) માં નવ–ન્યાયાધીશની બેન્ચથી વિપરીત છે, તે આ હદ સુધી અમાન્ય માનવામાં આવે છે.

ઉલ્લેખિત મુદ્દાનો જવાબ આપ્યો.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.